
HONDERDSTE JAARGANG

*Handelingen 1970
der Nederlandse
Juristen-Vereniging
deel 1, tweede stuk*

N.V. Uitgeverij W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle

ISBN 90 271 0533 2

Lay-out en omslag Evelien de Vries Robbé

PREADVIES MR. B. W. VAN HOUTEN

Hoort de wetgever verdergaande specialisatie in de rechtspleging te verwezenlijken? 1

1. Verantwoording, 1
2. Waarschuwing, 2
3. Visitekaartje, 3
4. Prelude op het thema, 5
5. Minder- of meerwaardigheid van de gespecialiseerde rechter, 6
6. Rechter zijn in deze tijd, 10
7. Nog iets over specialisatie in het algemeen, 14
8. Veranderend rechterlijk patroon, 16
9. Enige vroegere uitingen over rechterlijk specialisme, 17
10. Juiste instelling en houding van de rechter in strafzaken, 25
11. Strafrechterlijk specialisme, 27
12. Rapport daarover van 1930, 30
13. Recente andere rapporten, 35
14. Op de weg naar een conclusie, 40
15. Slottirade, 45

*Hoort de wetgever verdergaande specialisatie in de rechtspleging
te verwezenlijken?*

1. Na beëindiging van het hier volgend opstel zijn de volgende vragen bij mij blijven bestaan: *a.* heeft men er wel goed aan gedaan mij te vragen dit onderwerp te belichten? *b.* is het juist dat men mij dat alleen heeft laten doen? *c.* was het geen zelfoverschatting dat ik ja heb gezegd?

Hocwel ons reeds als peuter wordt geleerd niet met onszelf te beginnen – men behoort zichzelf niet op de voorgrond te plaatsen – gevoel ik de behoefte een zekere verantwoording af te leggen omtrent mijn jawoord.

Zonder nog zelfs een poging te wagen een definitie te geven van wat onder specialisatie binnen de rechterlijke macht kan worden verstaan of wat in de navolgende studie daaronder zal worden verstaan beken ik dat ik mijzelf – terecht of ten onrechte – steeds een beetje als specialist heb beschouwd. De daaraan verbonden nadelen – onder andere een beperkte promotiekans – heb ik aan den lijve ondervonden. Van de eenmaal gekozen koers hebben die mij echter niet kunnen afbrengen. Het is duidelijk dat het opgegeven onderwerp daardoor voor mij extra aantrekkingskracht had. Daarmee is echter de mogelijkheid gegeven van een jawoord waarvan men zelf of waarvan anderen later spijt hebben.

Mij heeft – helaas eerst tijdens de bewerking – wel eens de zorg bekropen dat het onderwerp (niet in het minst in verband met de geringe beschikbare en dan nog in kleine partjes uiteenvallende tijd) uiteindelijk te machtig voor mij was. Komt men namelijk uit op de conclusie dat er ruimte moet komen voor verdergaande of zover mogelijk gaande specialisatie binnen de rechterlijke macht dan is het onbevredigend als men niet tegelijk uitvoerig de vraag onder ogen kan zien of, dan

wel in welke mate, onze universiteiten ook voor de toekomstige specialist een juiste en voldoende voorbereiding te bieden hebben.

Hetzelfde geldt voor de vraag welke gevolgen eventuele verdergaande specialisatie meebrengt voor de gehele rechterlijke organisatie. En dan volgt op de vraag van de wenselijkheid onmiddellijk die van de uitvoerbaarheid. Hij die zich incidenteel in deze complexe problematiek verdiept is natuurlijk niet in staat oplossingen te bieden voor alle moeilijkheden die zich bij de uitwerking van een door hem in te nemen standpunt zullen blijken voor te doen. De kwestie van de opleiding zou men graag belicht zien door een hoogleraar die ambtshalve toch reeds met de materie doende moet zijn. Voor de uitvoerbaarheid moet men echter wellicht het oor te luisteren leggen bij departementale . . . specialisten die ook al vaker en langer aan de kook geknabbeld hebben.

Het is mij niet mogelijk geweest mij zodanig ook in nevenproblemen te verdiepen dat een mijzelf bevredigend geheel werd bereikt. De rechter in de hangmat leeft alleen nog voort in sprookjes en de uren die een mens resteren nadat hij aan zijn primaire arbeidsverplichtingen heeft voldaan kunnen te gering blijken voor het leveren van een studie die aan hoge eisen voldoet. Wat dan wel uit de bus komt lijkt een justificatie te behoeven. En zo ontstaan dan lange voorwoorden.

2• Er moet nog wel iets meer gezegd worden omtrent datgene wat wel en wat niet te verwachten is in het navolgende.

Is de aanduiding juist dat hier een min of meer gespecialiseerd iemand aan het woord is dan kan in gemoede wel niemand verwachten dat hij met een betoog zal komen eindigend met de conclusie dat specialisatie binnen de rechterlijke macht als een kwaad insluipsel is te beschouwen en dat verder gaan op diezelfde weg ernstig moet worden ontraden.

Gewoonlijk neemt men aan dat in een beschouwing van enige wetenschappelijke waarde pro en contra tegen elkaar zullen worden afgewogen en dat de schrijver daarna dan tot een objectieve slotsom zal weten te komen.

Nu kan men daar laten of ook in wetenschappelijke betogen conclusies wel altijd zo objectief zijn als zij zich presenteren. Van een subjectief betrokkene verwacht men echter in ieder geval eerder eenzijdigheid, bevooroordeeldheid en een beperkte gezichtskring dan onbetwistbare objectiviteit. Het is althans theoretisch denkbaar dat zijn gehele instelling hem zal beletten ook aan het standpunt van een tegenstander voldoende recht te doen wedervaren.

Nu zal de NJV in zijn lange bestaan wel vaker het woord hebben ver-

leend aan mensen bij wie een zekere eenzijdige gerichtheid kon worden verondersteld. Het is immers de vraag of voor het goed bepleiten van een zaak eenzijdigheid niet zelfs een voorwaarde is. In zo'n geval werd dan echter gezocht naar een coreferent, die voor een passend evenwicht zou kunnen zorgen.

Dat laatste is thans niet gebeurd – mogelijk omdat bij ieder min of meer bewust wel de zekerheid leeft dat verdergaande specialisatie toch niet tegen te houden is dan wel niet tegengehouden behoort te worden.

Intussen behoeft een coreferent niet altijd een tegen-spreker te zijn. Zijn rol kan ook een aanvullende zijn.

Het navolgende behoeft ongetwijfeld op tal van plaatsen aanvulling.

De schrijver die zich dit bewust is krijgt behoefte ter verontschuldiging zijn visitekaartje af te geven: ik beschouw mijzelf niet als volledig objectief; ik heb geenszins de pretentie van volledigheid noch van het bieden van een nieuwe visie. Wat ik gedaan heb is dit: de mij geboden kans aangrijpen om mij eens uit te laten over een onderwerp dat mij in verband met de eigen levensloop wat extra ter harte gaat.

3. Hoc zit dat dan wel met levensloop en visitekaartje?

Het antwoord is eenvoudig: van de ruim twintig jaar waarin ik tot heden rechter mocht zijn werd de ene helft ingenomen door mijn kinderrechterschap en presideerde ik voor wat de andere helft betreft de strafkamer. Was ik in het begin van mijn rechterlijke loopbaan ook nog wel civielrechtelijk ingeschakeld, dit was – gezien de omvang van mijn werkzaamheden als kinderrechtser op wat men een middelgrote rechtbank noemt – niet vol te houden. Hoewel ik best nog een aantal jaren kinderrechtser had willen blijven heb ik mij toen het vice-presidentschap voor mij openkwam laten winnen voor de strafkamer. Dit was geen offer; eerder een latente wens. Wel is aan mijn verlangen gevolg gegeven om daarnaast de meervoudige voogdijkamer te blijven presideren. Ik ben dit tot voor kort blijven doen.

Een dergelijke loopbaan sluit op den duur civielrechtelijke geëngageerdheid wat uit. Het is niet onmogelijk dat zich dat ook in het navolgende zal blijken te wreken. Die geëngageerdheid was er ook onvoldoende vóór mijn toetreden tot de rechterlijke macht. Na in mijn jonge jaren korte tijd werkzaam te zijn geweest op de Armenraad (later: Sociale Raad) te Amsterdam was ik achtereenvolgens secretaris van de Voogdijraad (later: Raad voor de Kinderbescherming) te Rotterdam en Amsterdam. Als voorzitter of secretaris was ik verder betrokken bij tal van instellingen op maatschappelijk terrein.

Van jongsaf heb ik belangstelling gehad voor de terreinen waarmede zowel kinderrecht als strafrecht mij in aanraking bracht. Voor mijn besef heeft de universiteit mij onvoldoende geschoold voor wat ik later in de praktijk bleek nodig te hebben. Wat ik mij daarvan in wetenschappelijke zin heb kunnen eigen maken heb ik langs de weg van de autodidactiek moeten veroveren. Dat is mijns inziens echter tegenwoordig met veel beroepen het geval.

Een rechter die 'verder' wil kan streven naar een plaats in Gerechtshof of Hoge Raad. Binnen het eigen college (gedacht vanuit de Rechtbank; de Kantonrechtersfunctie wordt meestal terstond als eindpositie beschouwd) kan gedacht worden aan vice-presidentschap en presidentschap. Daar het doorvoeren van specialisatie ongetwijfeld moeilijker wordt naarmate het betreffende college 'hoger' ligt, zal de specialist het waarschijnlijk vooral van het eigen college moeten hebben. Wordt zijn specialistenarbeid daar lager gewaardeerd dan de arbeid van die collegae die zich van alle markten thuis achten, dan is het duidelijk dat zich carrière-moeilijkheden kunnen voordoen. In het financiële vlak lijken daarvoor wel oplossingen te vinden al moet gezegd worden dat dit vinden tot nog toe niet vlot is gegaan. Er zijn echter ook andere aspecten dan het financiële. De rechter is onafhankelijk en heeft geen baas boven zich. Dit betekent echter niet dat er binnen de rechterlijke macht niet toch in termen van hiërarchie wordt gedacht. Zouden er betrouwbare functie-analyses zijn voor alle plaatsen die binnen de rechterlijke macht te vergeven zijn dan zou het denken in begrippen van hoger en lager wellicht wat afnemen.

Momenteel moet de gespecialiseerde rechter die zichzelf niet aan de grens van zijn kunnen acht er rekening mee houden dat hij het in het oog van de wereld minder ver zal brengen dan vele van zijn collegae. Ook kan hij gemakkelijk met de gedachte blijven rondlopen dat hij dit minder ver brengen te danken heeft aan zijn specialisme. Hij kan zich hier natuurlijk best in vergissen. Anderen mogen dan wel niet weten welke latente mogelijkheden in hem verscholen zitten, het is evenzeer mogelijk dat zij zijn zwakke kanten beter zien dan hijzelf. Bovendien mag bij het gehele onderwerp niet vergeten worden dat er maar een beperkt aantal presidents- en vice-presidentsplaatsen is. Hieruit volgt dat altijd een aantal mensen dat op deze plaatsen een goed figuur zou hebben geslagen daartoe niet kan doordringen. Daarom is het van zoveel belang dat althans de selectie voor deze plaatsen verantwoord geschiedt.

4. Het fenomeen van de specialisering is algemeen. Het vraagstuk van de specialisering binnen de rechterlijke macht heeft een aantal eigen aspecten. Deze hebben de discussie over het onderwerp bepaald en wellicht ook beperkt. Het materiële aspect bijv. is hierbij steeds duidelijk naar voren gekomen: hoe staat het met bezoldiging en promotiekansen van de gespecialiseerde rechter? Zou (verdergaande) specialisering als wenselijk moeten worden beschouwd dan zou die niet behoren te worden geremd doordat men in het materiële vlak niet tot bevredigende voorzieningen wist te komen. Wanneer dit opstel begonnen is met een waarschuwend voorgehouden zelfportret dan was daarvan de voornaamste bedoeling de illusie te verstoren dat van de schrijver onbetwistbare objectiviteit zou kunnen worden verwacht. De bedoeling was niet te waarschuwen tegen een carrière van gespecialiseerd rechter in Nederland. Daarom behoeven echter de momentele nadelen aan zulk een carrière verbonden nog niet te worden verdoezeld.

Buiten de rechterlijke macht wordt de specialist – denk aan de doktoren – zonder meer beter betaald dan zijn collega die vanuit een afgeronde universitaire studie terstond de praktijk inging. In een voortgezette opleiding wordt extra tijd en geld geïnvesteerd. De gangbare opvatting in onze maatschappij is dat die tijd en dat geld 'er weer uit behoren te komen'. Intussen zijn er geen regels aan de hand waarvan naar enige billijkheid het surplus kan worden bepaald waarop de specialist aanspraak mag maken boven de man van de gemiddelde opleiding. Omdat de specialist tevens trekken met de monopolist gemeen heeft worden naar veler mening zijn voortgezette studie en de verworven bijzondere kennis en vaardigheid dikwijls exorbitant gehonoreerd.

Hierbij steekt de specialist binnen de rechterlijke macht ongunstig af. Er is geen sprake van dat hij hoger gehonoreerd wordt dan zijn 'algemene' collega. Het denken over zijn positie heeft zich wel bezig gehouden met aantoonbaar door hem te lijden nadeel maar niet met gemist voordeel. Men wil hem tot nog toe wel een compensatie geven voor gemiste promotiekansen, men trekt voor hem geen parallel met specialisten buiten de gerechtelijke sector. In een volgend hoofdstukje zullen we trachten te bekijken hoe zijn collega's tegen hem aankijken en over hem oordelen, hier moge de vergelijking met andere specialisten nog even verder worden doorgetrokken.

De enige specialist binnen de rechterlijke macht die tot nog toe, wettelijk en praktisch, redelijk uit de verf is gekomen is de kinderrechter. Op de bijzondere aan hem te stellen eisen moeten we natuurlijk nog

terugkomen. Tot die eisen behoort het dat hij zich niet te angstvallig dicht bij huis zal ophouden. Hij behoort constant op de hoogte te blijven van gedachten en inzichten die zich landelijk en eventueel ook internationaal voordoen op dat vage maar in ieder geval wijde terrein dat wordt aangeduid als 'de kinderbescherming'. Hij behoort zo goed mogelijk te weten wat hij doet als hij kind A in tehuis X plaatst. Hij moet dus die tehuizen kennen en geïnformeerd zijn over zich daar voltrekkende wijzigingen in opzet, methodiek of in de personeelssector. Bekende Nederlandse kinderrechters uit het verleden hebben ook steeds een rol gespeeld in landelijke kinderbeschermingsorganisaties. Zij hadden contacten met duizenden kinderen en ouders; zij waren bestuurslid van instellingen op het terrein van hun specialisme. In redelijkheid kan niet gezegd worden dat zij ook naar de maatschappij toe niet als volwaardige deskundige op het eigen gebied zouden mogen gelden. Hoe heeft de maatschappij hun specialisme gehonoreerd? Niet best. Wellicht omdat de kinderbescherming uit de sfeer van de liefdadigheid omhooggetrokken moest worden, misschien ook omdat men vindt dat een rechterlijk ambtenaar alles wat hij buiten zijn eigenlijke 'bediening' doet maar pro deo moet verrichten – in ieder geval moest de gespecialiseerde rechter die zich aan een routine-operatie moest onderwerpen aan de gespecialiseerde dokter daarvoor meer dan duizend gulden betalen; als hij echter op verzoek een lezing hield waar hij twee dagen voorbereiding in moest steken dan ging hij met f 100 naar huis of ook wel met niets en ook vergat men dan nog wel eens hem te vragen of hij wellicht onkosten had gemaakt toen hij voor die lezing naar het andere einde van het land trok.

5• De kinderrechter – wij blijven ons nog even beperken tot deze specialist binnen de rechterlijke macht – is lang niet altijd voor vol aanzien. Wanneer men het woord kinderkamer gebruikte als men het over de werkzaamheden van de kinderrechter had bij zijn optreden als unus iudex of bij zijn beleid inzake de ondertoezichtstelling van minderjarigen – dan bedoelde men daar niets venijnigs mee, dan wilde men hem niet grieven, maar men sprak wel vanuit een zeker gevoel van meerwaardigheid; men wees hem wel zijn plaats op een beperkt gebied van de rechtspraak, een gebied dat terzijde lag van dat waarop de gemiddelde rechter optrad; een gebied ook waarop men slechts kon fungeren als men over een aantal niet-rechterlijke kwaliteiten beschikte. En het leek wel of men het hem wat kwalijk nam dat hij naast de rechterlijke ook nog over die andere kwaliteiten beschikte.

Toen de kinderrechtcr in 1922 zijn intrede deed was natuurlijk van een duidelijk specialisme niet terstond sprake. Hoe men over deze nieuwe verschijning dacht kwam toen vooral tot uiting in de 'recruteriug': de oudste of de jongste rechter van het college moest het maar doen.

Nadat zich een zekere specialisatie was gaan aftekenen werd aan de kinderrechtcr soms zijn afkomst wat verweten. Hij was in het algemeen niet de gebruikelijke weg langs het griffierschap gegaan; hij miste daardoor een bepaalde scholing en technische kennis. Ongetwijfeld een argument van enige betekenis, maar van tweeën één: of men moest deze lacune in zijn toerusting dermate ernstig achten dat men er dan maar liever niet aan begon of men nam hem ondanks dit bezwaar en accepteerde bedoeld nadeel dan wel compenseerde het door hem een bekwaame griffier ter beschikking te stellen. In het laatste geval was het dan echter niet juist de specialist minderwaardig te achten; men had immers tot zijn aanvaarding besloten nadat men had uitgerekend dat de aan hem verbonden voordelen het wonnen van de nadelen.

Er is toen een periode gekomen met een aantal coryfecën als kinderrechtcr: De Jongh, De Bic, Overwater – om enkelen te noemen. Zij hebben glans aan de functie gegeven. Als dit soort mensen een specialistenplaats ambieerde diende de zaak toch wel ernstig genomen te worden. Men ging het betreuren wanneer zij terwille van een verdere carrière binnen de rechterlijke macht weer van het specialisme afscheid dreigden te nemen. Men achtte het algemeen belang dermate betrokken bij de vraag of zij gedurende geruime tijd op hun specialistenplaats zouden blijven dat men over de mogelijkheid van avancement sur place ging denken. Zij namen in het algemeen meer dan hun collega's deel aan het openbare leven; zij publiceerden; zij spraken op landelijke bijeenkomsten en dat wel over andere dan meer technisch-juridische problemen; het grote publiek interesseerde zich voor hun werk en uitspraken; zij 'haalden' de landelijke pers als zij zich uitlieten over onderwerpen hun vak rakende.

Terwijl dus de gemiddelde rechter vrijwel uitsluitend via zijn vonnissen sprak en verder zijn arbeid in bescheiden afzondering verrichtte ontstond hier een kleine groep die ook voor het voetlicht trad. Ongetwijfeld was dit mede een gevolg van de wettelijke conceptie van het kinderrechtcrschap waarbij de taak van deze specialist niet beperkt was tot de rechtspraak in engere zin. Ook hing dit natuurlijk samen met de materie waarin deze rechter gespecialiseerd was. Wat raakt immers de mens van meer nabij dan zijn familierechtelijke verhoudingen? De bewaking van iedere inbreuk op het ouderlijk gezag enerzijds, de

bescherming van het gevaarlopende kind anderzijds – er zijn weinig onderwerpen waarvoor zoveel algemene belangstelling bestaat als voor deze. Deze ‘nieuwe’ rechter beperkte zich nu eens niet tot het geven van op schrift gestelde beslissingen. Hij werd omgeven door een leger midden in de maatschappij staande assistenten, de gezinsvoogden. Zij dienden niet alleen om bouwstof aan te dragen voor zijn beslissingen; hij trad met hen in overleg zoals hij dat ook deed met kinderen en hun ouders; hij gaf leiding bij de praktijk van de gezinsvoogdij.

De kinderrechter trad dus enerzijds slechts op een beperkt en afgebakend gedeelte van het grote rechtsveld op, anderzijds had hij veel sterker verbanden met de maatschappij dan zijn collega's. Hij week af van het tot dan bekende rechterspatroon. Daar waar hij geheel als specialist was ingeschakeld (en geen amfibie behoefde te blijven zoals op kleinere rechtbanken wel het geval was) verrichtte hij zijn arbeid terzijde van de anderen. Omdat hij deze arbeid overwegend als *unus iudex* verrichtte waren zijn contacten met zijn collega's in het algemeen beperkter dan die tussen de anderen onderling. Men kan dus zeggen dat hij als rechter in de eigen kring licht een wat geïsoleerde positie ging innemen.

Nu echter deze figuur vanuit de behoeften van de maatschappij als het ware naar voren was gekomen; nu zijn verschijning ook geenszins tot Nederland beperkt was doch integendeel internationaal genoemd mocht worden is niet in te zien waarom zijn maatschappelijke functie lager gewaardeerd zou dienen te worden dan die van zijn collega's die vanwege de uitgebreider materie die zij geacht werden te beheersen bij voorkeur met het epitheton *all-round* werden aangeduid.

Ook wie het woord discriminatie bepaald te zwaar acht wanneer hij de houding van de ‘algemene’ rechter tegenover de gespecialiseerde rechter tracht te benadren moet toch tot de conclusie komen dat een zeker gevoel van meerwaardigheid de algemene rechter tegenover zijn gespecialiseerde collega niet altijd vreemd is geweest. Dat de specialist bij hem moest achterstaan wanneer het om promotiekansen binnen de rechterlijke macht ging heeft hij eigenlijk altijd wel vanzelfsprekend gevonden.

Temidden van de rechterlijke ambtenaren vormen de gespecialiseerden (volgens gebruikelijke opvatting) een kleine minderheid. Het is niet ondenkbaar dat het zijn van minderheid evenals elders bepaalde nadelen voor de groep meebrengt of heeft meegebracht. Het is niet onmogelijk dat tengevolge van die voorlopige nadelen de groep kleiner

is gebleven dan bij een juiste ontwikkeling het geval zou zijn geweest. Het is ook niet uitgesloten dat men altijd wel zéér gehecht is gebleven aan de vertrouwde trekken van een traditioneel patroon en dat de afweer tegen het specialisme – dat zich nu eenmaal allerwege in het leven en in de maatschappij voordoet – binnen de rechterlijke macht mede bepaald is geweest door een zeker immanent conservatisme. Het recht leeft bij geformuleerde *beginselen* en *regels*. Zij zijn veroverd op de chaos. Zij zijn na veel zoeken en denken te voorschijn gekomen; er is tol voor betaald; het is de winst van schade en schande. Geen wonder dat zij de neiging hebben hun bestaan onbeperkt te verlengen. Voor de rechter die deze regels en beginselen heeft toe te passen betekent dit, dat hij ambtshalve eerder naar het verleden dan naar de toekomst wordt heengetrokken. Het leven vernieuwt zich steeds. Vormen vragen constant om herziening. In de wet wordt echter neergelegd wat gemeengoed is geworden. Er zijn regels die het heel lang uithouden. Hangen zij samen met beginselen die als ‘eeuwig’ worden beleefd dan kunnen zij eeuwen verduren. Er zijn ook regels waaraan maar een beperkt bestaan toekomt; zij blijven vaak bestaan ook als het leven er al lang uit is.

Dit alles is geen nieuws; zo wil het ook niet gepresenteerd zijn. Het wil er alleen aan herinneren, dat het recht (behoudens wijselijk aan de rechter gegeven vrijheid) zweert bij de bestaande toestand; het is moeilijk in beweging te krijgen; zijn tempo is traag. In een tijd die dynamisch genoemd wordt, een tijd met veel en snelle veranderingen, leidt dit éérder tot ergenis dan in een tijd die rustiger is en waarin alles wat gezapiger verloopt.

De rechtsbediening is en blijft echter een maatschappelijke functie van de eerste orde. Al is dat aan de geïnspireerde hervormer niet zo gemakkelijk duidelijk te maken, van die conservatieve trek in het recht valt ook wel wat goeds te zeggen. Het moeizaam verrezzen gebouw van het recht verdient bewaakt en beschermd te worden. Bij belangwekkende gebouwen moge het noodzakelijk zijn constant restauratiewerkzaamheden te verrichten, het is eenvoudig onmogelijk om ze periodiek en met kleine tussenpozen geheel te vervangen.

Wel moeten ze zoveel mogelijk voor ieder toegankelijk zijn; wel moeten ze aan licht en lucht zijn blootgesteld; wel moeten ze zo fris en doorzichtig mogelijk gehouden worden. Gesloten kathedralen zijn een teken van verval.

Wat heeft dit alles te maken met de vraag van eventuele verdergaande specialisatie binnen de rechterlijke macht? Wel, als een bepaalde spe-

cialisatie sommige rechters meer dan andere dwingt zich in het openbare leven te begeven zouden zij wel eens bij voorrang geroepen kunnen blijken de 'public relations' van de rechterlijke macht te verzorgen. En als de buitenwereld veel meer belangstelling zou hebben voor wat zich op publiekrechtelijk dan op privaatrechtelijk terrein afspeelt zou het wel eens kunnen zijn, dat die buitenwereld niet genegeerd kan worden wanneer het om de toekomstige organisatie van de rechterlijke macht gaat.

In ieder geval lijkt het juist om er ook bij de benadering van het onderhavig onderwerp rekening mede te houden dat onze revolutionaire tijd in toenemende mate schijnwerpers aan het opstellen is met de bedoeling die te richten op alle eerbiedwaardige maatschappelijke instituten waaraan men vroeger (gedreven door eerbied, huiver of vrees voor het onbekende) op de tenen voorbijging.

6• Er is zich een omwenteling aan het voltrekken zoals zich misschien sinds de middeleeuwen niet heeft voorgedaan. Er is een herziening van waarden gaande. Over de gehele linie van het geestelijk, maatschappelijk en bedrijfsleven is sprake van gewijzigde inzichten, van een andere benadering, van nieuwe groepering – en daarmee samenhangend van schoonmaak en opruiming. Er is een neiging al het bestaande te doorlichten, te beproeven, te wegnemen. Niets is vanzelfsprekend meer, niets blijft onaangetaast. Wie zijn geestelijk bezit niet met redelijke argumenten weet te verdedigen wordt aan het wankelen gebracht. Wie gewoon was zijn arbeid te verrichten in stilte en afzondering wordt voor het voetlicht gesleept. Geen isolement meer, geen ivoren torens meer.

Tegen dit alles kan men ja of neen zeggen; men moet alleen weten dat neen zeggen weinig zal helpen. De mens wenst volwassener te worden dan hij was; paternalisme drukt hem als lood op de borst; hij laat niet langer met zich doen; hij wil meedenken en meedoen, al vanaf jonge leeftijd; hij bemerkt nu pas hoe weinig echt democratisch allerlei bestaande structuren zijn – en hij schopt en hij schreeuwt en hij fluit; hij protesteert tegen alles wat naar zijn mening niet deugt en aangezien er maar weinig is dat echt helemaal deugt is het protest niet van de lucht; de veelgeprezen en veel gesmade moderne communicatiemiddelen zijn er als de kippen bij om dit alles te signaleren, vast te leggen en te verbreiden.

Het zou dwaas zijn te veronderstellen dat deze tornado het gebouw van het recht zou kunnen sparen; veel waarschijnlijker is het dat hij

zich via kieren en vermolmdde plekken ook hier toegang zal weten te verschaffen. De huidige rechter zal goed doen met deze mogelijkheid ernstig rekening te houden. En het zou mooi zijn wanneer zijn houding (ondanks dat trekje van conservatisme dat hij toch wel nooit geheel zal kunnen kwijtraken) dan niet louter defensief zou zijn.

Het traditionele respect van de burgerij voor de rechterlijke macht, de onafhankelijkheid en onafzetbaarheid van de rechter, de gezonde wens van de gemiddelde mens om met justitie liever niets van doen te hebben en wat niet al heeft gedurende lange tijd de burger op een afstand gehouden van het rechtsbedrijf. Er was wel de openbaarheid van de strafzittingen en alles wat dientengevolge in de kranten kwam werd wel met grote gretigheid gelezen maar van een werkelijk kritische benadering kon niet worden gesproken. Wat dat betreft heeft de rechter geen klagen gehad. Hij kon rustig in zijn ivoren toren blijven. Serieus is wel eens de vraag gesteld of het niet karakterbedervend op de rechter moest werken dat hij nooit werd tegengesproken en dat hij altijd (behoudens het appel van zijn beslissingen) het laatste woord had. Het ziet er naar uit dat aan deze bevoorrechte situatie van de rechter een einde gaat komen. Het gaat erop lijken dat hij veel meer dan gebruikelijk was tot motivering van zijn handelen zal worden gedwongen. Men wil hem kunnen narekenen. Men gelooft niet meer zó heilig in zijn wijsheid en onbeïnvloedbaarheid dat men hem in dezelfde mate als voorheen krediet wil blijven geven. Wie in toenemende mate ernst wil maken met het beginsel van de democratie komt al gauw de verantwoordingsplicht tegen. In feite had de rechter die vrijwel uitsluitend tegenover het eigen geweten. Het zou kunnen zijn dat de ontwikkeling daarheen tendeerde dat hem ook naar de maatschappij toe een grotere verantwoordingsplicht werd opgelegd. Met de verplichting tot motivering van zijn uitspraken heeft hij het zich ook wel eens gemakkelijk gemaakt. Niets is immers gemakkelijker dan dat vaste formules de plaats gaan innemen van een op het concrete geval gerichte verantwoording.

In ieder geval ontkomt de rechter minder aan kritiek dan voorheen en moet hij zich misschien gaan opmaken die kritiek niet naast zich neer te leggen en te negeren maar erop in te gaan en die te beantwoorden.

Het is immers duidelijk dat in een tijd van grote en snelle wijzigingen de rechtspraak gemakkelijk kan worden beleefd als een blok aan het been. De praktijk leert dat geëmotioneerde hervormers van de maatschappij soms moeite hebben te begrijpen dat het de dure plicht van de

rechter is ook die wetsbepalingen toe te passen waarvan die hervormers luidkeels de afschaffing bepleiten. De hervormer kan daarbij zijn tijd iets vooruit zijn; de rechter lijkt dan wat achter te lopen.

Nu is aan de Nederlandse rechter bij de toepassing van wetsbepalingen grote vrijheid gelaten. Is bij hem niet sprake van beroepsformatie, weet hij levend en geïnteresseerd in zijn tijd te staan, zorgt hij op de hoogte te blijven van wat zich in de maatschappij voltrekt, dan zal een beetje wijsheid met een glimlach, dan zal een dosis tact, dan zal wat verstandig inzicht hem in staat stellen beslissingen te geven die voor de overgrote meerderheid der justitiabelen acceptabel zijn.

Hiertoe behoort hij echter wel 'bij' te blijven. Hij moet geestelijk voldoende flexibel zijn om de grote vragen van zijn tijd mee te beleven. Hij moet in de huid der justitiabelen kunnen kruipen. Natuurlijk kan hij zich niet voor plaatsopnemingen maar overal heen begeven (in een café waar onderwereldfiguren bijeenkomen zou bij binnen de minuut signaleerd zijn) maar hij moet liefst een enkel trekje met de artiest gemeen hebben; dan hoeft hij de dingen niet altijd van de buitenzijde te benaderen om ze van binnenuit aan te voelen. Hij moet zich in ieder geval zoveel mogelijk van vooroordelen trachten vrij te houden.

Dat laatste is niet aan ieder gegeven. Het neemt ook af bij het klimmen der jaren. De aspirant-rechter zal er in de toekomst wel op moeten worden getest. En wat de leeftijd betreft: het rechterschap behoort tot de enkele beroepen waarin men tot 70 jaar mag doorwerken. In een dynamische tijd ligt de vraag voor de hand bij welk percentage van de 65- tot 70-jarigen de dynamiek het nog wint van de verkalking.

Nu is het in onze tijd zó dat ook mensen die uit zichzelf de openbaarheid niet zouden zoeken gemakkelijk uit hun tent gelokt worden. Een minister zit voor hij het weet in de stoel bij Mies Bouwman. Een president van een rechtbank of een officier van justitie staat aan een journalist een praatje toe en de volgende ochtend is hij voorpaginanieuws. Hij blijkt dan soms zijn mond voorbij gepraat te hebben of het niveau van zijn gesprek met de pers valt tegen. Hij blijkt op het kritieke moment niet te hebben beschikt over de voorzichtigheid en bezonkenheid die men altijd als vanzelfsprekend bij hem heeft verondersteld en hij komt van een koude kermis thuis. Of het vergaat hem zoals de opgeblazen zelfverzekerde regent uit vroeger tijden die voor duur geld zijn portret liet maken en achteraf niet eens begreep hoe naakt en schamel hij te kijk was komen te staan.

Niet ieder kan ogenblikkelijk op geraffineerd gestelde vragen een wijs

antwoord geven. Er zijn zelfs veel voortreffelijke mensen die zodanig zijn gestructureerd dat zij zich uit voorzichtigheid maar beter nooit kunnen blootstellen aan de third-degree-methodes van pers- en tv-vertegenwoordigers.

Het gemiddelde lid van zittende of staande magistratuur heeft nooit 'voor de galerij' gewerkt, hij is met de maatschappij niet in conversatie getreden. Bepaalde uitspraken (dit meer bij de staande dan de zittende magistratuur) gedaan op een openbare terechtzitting bereikten wel de pers, maar het bleef een eenzijdige zaak, men begaf zich niet in gesprek. Ook al was de uitspraak zelf dubieus, wie hem lanceerde bleef onaantastbaar (behoudens eventuele correctie langs de hiërarchische weg).

Hierin is verandering gekomen. Ook de magistraat wordt uitgedaagd tot uitleg en debat. Men wil achtergrondinformatie van hem. Men wil hem uitvragen omtrent datgene dat langs de weg van de openbare terechtzitting toch nog onvoldoende duidelijk werd.

Is het teveel gezegd, dat de gemiddelde rechterlijke ambtenaar daar nog niet tegen kan en dat we daaraan te danken hebben een aantal minder gelukkige interviews uit de laatste tijd, die de 'image' van de rechterlijke macht geen goed hebben gedaan?

Ook 'het recht' moet aan zijn public relations gaan denken. Ook het recht wil verkocht worden. Daar is niet ieder rechterlijk ambtenaar toe in staat. Dat hoeft ook niet. Wel is de vraag niet zonder zin, welk soort rechter voor die verkoop het meest in aanmerking komt. Bij zijn aanstelling – of specialisatie – zou daar dan misschien wat rekening mee kunnen worden gehouden. Er zijn trouwens rechters die helemaal niet begeren in een ivoren toren te verblijven. Zij stellen zelf een vergaand contact met de maatschappij op prijs. Misschien is het juist, hen in die sectoren van het recht te werk te stellen waar dit contact met de maatschappij het meest voor de hand ligt.

Hierbij kunnen aanleg en voorkeur van de betrokkenen zelf een rol spelen. Vanuit de publicke zaak gezien gaat het echter om die onderdelen van het recht waarop het publiek het meest betrokken is. Vanuit de democratie gezien gaat het om de onderwerpen die in de sfeer van de menselijke grondrechten liggen, die daarom constant bewaakt dienen te worden en waaromtrent maximale openbaarheid een gerechtvaardigde eis is.

Het ernstig rekening houden met de geschetste aspecten leidt vanzelf weer naar het vraagstuk van de (verdergaande) specialisatie. Het is namelijk wel zeer de vraag of de veelgeprezen 'all-round' rechter hier altijd genoeg te bieden heeft.

Eigenlijk luidt de vraag of de 'all-round' rechter geen fictie is. Omdat men gewend is aan te nemen dat de civilisten onder de rechters indien nodig altijd wel strafrechtelijke uitstapjes kunnen maken terwijl dat omgekeerd niet het geval zou zijn, daarom is dat onmogelijk meer te handhaven ideaal van de 'all-round' rechter zo lang blijven hangen. In werkelijkheid heeft een groot gedeelte van die in een 'all-round'-pakje gestoken civilisten soms alleen in zijn jonge jaren deel uitmaakt van een strafkamer. Het is een misvatting – en dan nog wel een zeer gevaarlijke – en mogelijk in een tijd met zeer snelle wijzigingen zelfs een levensgevaarlijke – dat men zijn 'all round-heid' nooit kwijtraakt, dat 'all-round-heid' alleen binnen de rechterlijke macht zou zijn vast te houden, terwijl zich op alle overige terreinen van het leven specialisatie zou voordoen. De huisarts probeert nog wel eens zo'n 'all-round-figuur' te zijn; in werkelijkheid echter verwijst hij dagelijks naar de specialist.

Nu we hier als vanzelf komen op een civielrechtelijke en strafrechtelijke specialisatie, lijkt het beter eerst na te gaan, aan welke specialisaties binnen de rechterlijke macht zou kunnen worden gedacht dan wel welke specialisaties in feite al bestaan.

Het is geenszins de eerste maal, dat een opsomming hiervan wordt beproefd. Er wordt dan ook dankbaar gebruik gemaakt van wat in publicaties van anderen over hetzelfde onderwerp reeds werd aange troffen. Overigens wordt volledigheid niet beoogd. Als men namelijk de gestelde vraag ('Behoort de wetgever verdergaande specialisatie in de rechtspleging te verwezenlijken') bevestigend beantwoordt, dan heeft het wel zin een indicatie te geven omtrent de eerst daarvoor in aanmerking komende sector(en), maar lijkt het van zin ontbloot alle onderwerpen aan te geven ten aanzien waarvan specialisatie denkbaar zou zijn. Ook specialisatie kan maar niet eindeloos doorgaan.

7. Dat specialisatie zich op alle terreinen van het maatschappelijk leven voordoet lijkt een stelling die niet voor tegenspraak vatbaar is.

De tijd is definitief voorbij waarin de mens zich in staat kon achten (of waarin hij zich nog kon wijsmaken) zelfs ook maar het eigen vakgebied volledig te beheersen. Slechts een enkele encyclopedische geest vermogt over de grenzen van de eigen vakwetenschap heen te zien en brokstukken van andere disciplines enigszins in de eigene te integreren.

Onze tijd is daardoor een tijd geworden van aanvullende en verfrissingscursussen. Met een promotie of doctoraal examen sluit men niet definitief zijn studie af; men sluit een elementaire opleidingstijd af

maar moet blijven studeren. Wie niet periodiek weer bijtankt loopt droog. Wie het verworvene niet bijhoudt raakt al spoedig achter. Wellicht doet het zich alleen nog wel eens binnen de eigenlijke ambachtelijke vakken voor dat men zijn *métier* volledig beheerst. Ook daar wist men echter al van oudsher dat men zich 'bij zijn leest' moest houden. Wie dit doet krijgt op een beperkt terrein meer ervaring en kundigheid dan een ander en wordt specialist. Wie goed geholpen wil worden zoekt eerder hulp bij hem dan bij iemand die overal verstand van denkt te hebben.

Nieuwe ontwikkelingen op het terrein van de menselijke kennis, de uitvinding van nieuwe gebruiksvoorwerpen, het ontstaan van nieuwe technieken – alles brengt nieuwe specialisaties met zich mede. De auto, de radio, de computer hebben alle de stoot gegeven tot voorheen niet bekende specialisaties. Men zou dit alles zonder meer als een verrijking van menselijke mogelijkheden kunnen zien. In de geïndustrialiseerde maatschappij houdt echter de verbijzondering niet halt voor één vak of beroep. Wie zich met het vraagstuk van de arbeidsvreugde bezighoudt komt te staan voor splitsingen en deelfuncties binnen één beroep. Kon de ambachtsman van vroeger met vreugde en trots zijn produkt tonen, het afgeronde resultaat van zijn arbeid, de werker aan de lopende band verlegt iets, maakt iets los, maakt iets vast in duizendvoud en het werk van zijn handen vervliegt – letterlijk en figuurlijk.

Dit gehele proces hebben we echter niet kunnen tegenhouden. De technische, economische, maatschappelijke ontwikkeling zet zich door in een richting van zakelijkheid, efficiency en afnemende menselijke werkdadigheid. Het is werkelijk niet alleen in de industrie dat zich de specialist op onderdelen aandient. Iets van alles weten is even onmogelijk geworden als alles van iets weten – schertst men wel.

Het is echter de tragiek van de moderne mens dat hij de door hemzelf opgeroepen krachten niet weet te beheersen. De dingen gaan hun eigen leven leiden en sleuren de mens mee. Zo is sprake van een ontwikkeling die ons overkomt, waarbij we zelfs dikwijls tot enig meesturen niet in staat zijn. En ook de aanpassing achteraf lukt ons vaak maar slecht.

Bij een beschouwing die met specialisatie te maken heeft lijkt het daarom niet alleen geoorloofd maar ook onontkoombaar, daarvan als van een gegeven uit te gaan. De ontwikkeling in de richting van steeds verdergaande specialisatie zal eenvoudig als verschijnsel moeten worden geaccepteerd. Een benadering van ons onderwerp waarbij deze gegeven ontwikkelingslijn genegeerd wordt of waarbij men het voor mogelijk houdt dwars tegen deze lijn, dus tegen de stroom, in te gaan, zal

als irreëel niet van praktische waarde blijken en door diezelfde stroom worden overspoeld.

8• Nog door niemand is verkondigd dat de rechter in zijn opleidings-tijd niet bij voorkeur met alle sectoren van het recht zou moeten kennismaken. Verder zijn er natuurlijk algemene eisen die aan iedere rechter gesteld moeten worden. Het befaamde juridische denken kan bij hem niet worden gemist. Hij moet de weg weten te vinden in de gehele rechtsstof. Hij moet zich in anderen kunnen inleven. Hij moet weeten hebben van rechtdoen, rechtvaardigheid, gerechtigheid. Van hem wordt objectiviteit verwacht tot het uiterste. De eigen emoties moet hij blijvend onder controle hebben. En dan wordt werkelijk zekere wijsheid van hem verwacht.

Hij die boven twistende partijen moet staan, hij die dagelijks ernstige belangen tegen elkaar moet afwegen; die ieder het zijne moet geven; die door zijn beslissingen diep ingrijpt in menselijke levens; de bewaker van recht, goede trouw en van de leefbaarheid van de samenleving moet als handhaver van hoge waarden inderdaad aan hoge eisen voldoen. Is hij die hij behoort te zijn dan is het niet onbegrijpelijk dat men door de eeuwen heen tegen hem heeft opgezien. Dat opzien gold natuurlijk in de eerste plaats zijn ambt en datgene wat hij representeerde; het prikkelde hem echter om te voldoen aan de hoge verwachting die men van hem koesterde. Het sacraal karakter van de rechtspleging in oude tijden; de symboliek verscholen in gebruiken en attributen die zich tot in de moderne tijd hebben weten te handhaven tezamen met de afgeslotenheid waarin de rechter steeds zijn arbeid heeft verricht hebben niet alleen een rol gespeeld bij zijn onafhankelijkheid, maar ook bij zijn onschendbaarheid en onaanraakbaarheid. Hij had gezag, alleen door zijn ambt; ook nu nog spreekt men eerder van zijn 'bediening' dan van zijn baantje.

Onze tijd wil echter van formeel gezag af. Men wil misschien nog wel respect hebben voor een mens die dat blijkt te verdienen, men kijkt niet meer op tegen zijn stoel, zijn steek of zijn koets. Men wil de rechter van zijn toga ontdoen om te kijken of er een echt mens achter zit. Men wil wel in hem geloven maar dan moet hij zich waarmaken, dan moet hij zich niet langer vermommen, dan moet hij willen uitleggen wat hij doet en zich niet blijven verstoppen achter onbegrijpelijke taal.

Zo komen naast de eisen die men vroeger aan de rechter stelde andere te staan; zo komen soms nieuwe eisen in plaats van de oude. Ook het eerbiedwaardig gebouw van Justitie zal zich restauratie en moderni-

sering moeten laten welgevalen. En wie er in de toekomst in komen te huizen zullen misschien de canapé moeten inruilen voor plastic fauteuils.

Dat brengt echter ook misschien mee dat de benoemende instanties een ander criterium moeten gaan aanleggen. Heel oppervlakkig en voorlopig gezegd zal de nieuwe president misschien wat zakelijker moeten zijn dan de oude was. Misschien moeten hem niet langer bepaalde rechterlijke werkzaamheden worden voorgeschreven en kan hij voorzover hij zich in rechterlijke arbeid begeeft beter datgene doen waarvoor hij zichzelf het meest geschikt weet, terwijl dan voornamelijk bij hem gelet wordt op leidinggevende en organisatorische kwaliteiten, op de vraag of hij het geheel weet te overzien en te binden, hoe hij de contacten met de buitenwereld weet te verzorgen en of hij de mensen van zijn rechtbank op die plaatsen zal weten te zetten waar hun eventuele bijzondere geschiktheid maximaal wordt benut.

9• Napluizende wat illustere figuren – niet het minst binnen uw vereniging – in vroeger jaren over de specialisatie hebben gezegd, is mij opgevallen dat zowel in 1957 als in 1967 de voorzitter van dat ogenblik (dat was in 1957 prof. mr. L. J. Hijmans van den Bergh en in 1967 mr. C. H. Beekhuis) dit onderwerp in zijn openingsrede heeft aangeroerd. Dat hetzelfde onderwerp voor 1970 opnieuw aan de orde is gesteld doet vermoeden dat het nog niet tot rust is gebracht, dat naar de mening van bevoegden een nieuwe injectie nodig is om tot een voor de praktijk nuttige integratie van begrip en werkelijkheid te komen.

Het standpunt van Hijmans van den Bergh, voorzover te lezen in bovengenoemde rede van 1957, meen ik aldus te mogen weergeven: 'geef niet te snel gehoor aan de roep om de "deskundige" rechter'. Elke deskundigheid brengt een zekere vernauwing van de gezichtskring mede en daarmee een groot gevaar voor – ongewilde – partijdigheid. Terwijl onpartijdigheid de essentie van het rechterschap is. De beste rechter is de ondeskundige rechter . . . met begrip! De waarheid ligt ergens tussen specialisering en algemene praktijk – maar niet in het midden.

Gaf Hijmans van den Bergh zijn mening over specialisatie min of meer terloops, de rede van Beekhuis is er geheel aan gewijd. Hij wijst er op dat het onderwerp aan de orde is geweest op de vergaderingen van de Nederlandse advocaten in 1932 en 1933 en op de internationale strafrechtcongressen in 1933 en 1950; bovendien ook nog op het internatio-

nale magistratencongres te Rome in 1958. Zijn bedoeling is het probleem thans eens te inventariseren.

Met verwijzing naar Drabbe (R.M. Themis, p. 114 en 129/132) constateert hij dat de wetgever reeds op tweeërlei wijze specialisme heeft ingevoerd: *a.* door de beslissing over een bepaald soort zaken op te dragen aan colleges die buiten de rechterlijke macht in engere zin vallen (de administratieve rechter, de sociale verzekeringsrechter, de militaire rechter, de commissie van beroep voor het bedrijfsleven); *b.* door de beslissing over een bepaald soort zaken bij uitsluiting op te dragen aan een of meer daartoe aangewezen colleges in de rechterlijke macht zelf (kinderzaken, economische zaken, pachtzaken, belastingzaken). Daarnaast worden dan zonder wettelijke regeling bij sommige colleges speciale leden voor de behandeling van een bepaald soort zaken aangewezen (bijv. onteigeningszaken).

In de eerste plaats – aldus Beekhuis – moet aan een rechter de eis worden gesteld dat hij het recht kan hanteren, een kritische geest en gevoel voor rechtvaardigheid heeft en wijs en objectief is. De rechter moet door zijn opleiding een brede kijk op het recht hebben gekregen en met het recht kunnen omspringen. Hij behoeft niet *prima vista* alle hem voorgelegde problemen te kunnen oplossen maar hij moet weten langs welke weg hij de oplossing kan vinden, daarbij voorgelicht door deugdelijke processtukken en goede pleidooien.

Zonder specialisme te verwerpen en tegen de stroom te willen ingaan stelt Beekhuis dan dat specialisme alleen een aanvullende functie kan hebben en dat het alleen aan de orde mag komen voorzover niet in strijd met de door hem verdedigde beginselen. De roep om een gespecialiseerd strafrechter noemt hij overigens volkomen verklaarbaar. Hij acht het wenselijk dat de leden van de strafkamer, de politierechter en de rechter-commissaris in strafzaken door de Minister van Justitie zullen worden aangewezen uit hen die belangstelling en toewijding voor strafzaken hebben en als mens voor dit werk geschikt zijn. Een definitieve splitsing tussen strafrechters en civiele rechters acht hij intussen ongewenst.

Voor wat de andere specialismen aangaat moet z.i. naar een oplossing worden gestreefd waardoor in zekere mate specialisme wordt ingeschakeld. Dit is eerder mogelijk – en in de praktijk ook al dikwijls gebeurd – bij de grotere dan bij de kleinere rechtbanken (en hoven). De door Drabbe aan de hand gedane oplossing – gespecialiseerde rechters die in andere dan het eigen college als plaatsvervanger optreden – wordt door Beekhuis niet aantrekkelijk geacht. Hij zou dan eerder

willen denken aan de mogelijkheid aan ieder college een of meer wetenschappelijke ambtenaren toe te voegen om beslissingen op specialistisch terrein voor te bereiden. Tenslotte juicht hij een systeem toe van bijzondere cursussen over specialistische onderwerpen, zowel ten behoeve van belangstellende rechters als van rechterlijke ambtenaren in opleiding.

Van deze inleiding van Beckhuis is veel geciteerd omdat zijn opmerkingen voorzover bekend de meest recente zijn, die over het onderwerp zijn gemaakt en omdat hij een inventarisatie beoogde van de momentele situatie.

Uitvoeriger heeft zich mr. L. W. M. M. Drabbe met het onderwerp beziggehouden. In zijn boven reeds genoemd artikel in Themis 'De specialisatie van de burgerlijke rechter' weegt hij veel voor- en nadelen van de specialisatie tegen elkaar af.

Nu we reeds hebben ontdekt dat de specialisatie in ons rechtsbestel principieel al lang aanvaard is en op allerlei (zo op het oog vrij willekeurige) onderdelen van het recht in verschillende vorm feitelijk reeds gerealiseerd is lijkt de tijd voorbij om pro en contra nog eens zo volledig mogelijk tegenover elkaar te plaatsen. Zelfs wie gereserveerd blijft tegenover het verschijnsel, ook wie met lede ogen of aarzelend de verdere 'zegetocht' van het specialisme beziet, zal toch tot zekere keus moeten trachten te komen. Ook voor hem blijft het opmaken van een zekere ranglijst behouden. Wordt hij immers tot zekere concessies gedwongen, dan toch liefst daar waar hij het redelijk of relatief belang daarvan kan inzien.

Van Drabbe nemen we dus slechts de belangrijkste voor- en nadelen over – dit echter niet dan na de opmerking dat wie het gaat hebben over de specialisatie van de burgerlijke rechter in gedachten de strafrechter al eerst tot specialist moet hebben verklaard.

Als voordelen noemt hij dan onder meer dat specialisatie arbeids- en dus kostenbesparing betekent. Voor de afzonderlijke beslissing is geen uitvoerige theoretische voorbereiding nodig. De uitspraak van de gespecialiseerde rechter zal deskundiger zijn; er zijn minder 'welfremde' beslissingen te wachten. Specialisatie bevordert de wetenschappelijke ontwikkeling. Het bevredigt meer om veel van weinig dan om weinig van veel te weten. Deskundigheid zal tot groter uniformiteit in de uitspraken leiden. Specialisatie van de rechter herstelt het evenwicht tussen de – reeds eerder gespecialiseerde – balie en de rechterlijke macht. De aanwezigheid van deskundige rechters zal het afvloeien van zaken naar arbitrage en bindend advies doen verminderen. De verdere ont-

wikkeling van de enkelvoudige rechtspraak zal door specialisatie worden bevorderd. De presidenten van de rechtbanken kunnen ontlast worden van een aantal korte gedingen, nl. voorzover die op het gebied van een specialisme liggen.

Hiertegenover staan dan onder meer de volgende nadelen: bij specialisatie kan de rechter te eenzijdig, te beperkt van blik worden; zijn contact zou verloren kunnen gaan met rechtsbeginselen welke op een ander gebied dan zijn specialisme gelden. Bij de betrokken rechter zou de specialistische arbeid een zekere sleur en routine kunnen doen ontstaan die op den duur geestdodend zou werken. Bij een specialisatie die zich beperkt tot de rechtspraak in eerste instantie komt men voor het nadeel te staan dat het onlogisch is om de rechtspraak in prima op te dragen aan gespecialiseerde rechters en in appel aan niet gespecialiseerde rechters.

Naast deze theoretische bezwaren zijn ook nog een aantal praktische aan te voeren: bij verhindering van de rechter-specialist wordt de inwendige dienst in sterkere mate verstoord dan bij afwezigheid van specialisatie. (Het is de vraag of dit niet maar een schijnargument is. Als immers de deskundige incidenteel vervangen wordt door een niet-deskundige wordt op dat moment de rechtspraak in ieder geval niet minder gediend dan bij vervanging van de ene niet-deskundige door de andere niet-deskundige.) Specialisme kan de werkverdeling belemmeren in geval van overbelasting van het college, daar immers de specialist minder gemakkelijk kan inspringen dan de algemeen georiënteerde rechter. (Ook hier is het tegenargument niet moeilijk te vinden: of de rechter is full-time specialist, maar dan zal hij niet veel ruimte hebben om daarnaast voor anderen in te vallen; of hij is dat niet, doch dan beweegt hij zich toch al ook op andere gebieden van het recht). Specialisatie zal de promotiekansen van de gespecialiseerde rechter in de wcg staan, als tenminste niet ook in appel hetzelfde specialisme wordt doorgevoerd. (Hoewel het hier niet alleen om financiële consequenties gaat valt terstond op te merken, dat bezwaren van geldelijke aard altijd zijn te ondervangen.)

De gehele teneur van Drabbes artikel is dat specialisatie bij de rechterlijke macht evenmin als elders te ontgaan is en dat de voordelen het duidelijk van de nadelen winnen. Ook de wetenschappelijk gevormde mens op het terrein van de rechtswetenschap ontkomt niet aan de innerlijke drang niet naar verbreding maar naar verdieping van kennis. De rechterlijke macht mag in deskundigheid niet bij de balie achterblijven.

Een voortgaande ontwikkeling in de richting van specialisatie op basis van interne werkverdeling bij de rechtscolleges zelf is naar de mening van Drabbe nauwelijks te verwachten. In de memorie van antwoord bij het wetsontwerp dat geleid heeft tot de wet van 16 augustus 1951, S. 385 op de grotere specialisering van de kinderrechters zei de toenmalige minister van justitie mr. Mulderij: 'De ondergetekende zou op den duur meer aandacht willen besteden aan de specialisering van rechters in het algemeen. Hij zou, meer dan tot dusverre gebruikelijk was, bij de benoeming van rechterlijke ambtenaren rekening willen houden met de noodzaak van meer genuanceerde belangstelling en ervaring van de leden van het college waarin een vacature wordt vervuld. De specialisering van de kinderrechter is een eerste stap in deze richting'. Veel is men sindsdien niet gevorderd.

Er is gedacht aan een gezinsrechter (wet van 20 mei 1955, S. 204 betreffende het tegengaan van lichtvaardige echtscheidingen) maar in functie getreden is deze niet. (De materie ligt trouwens zo dicht bij die van de kinderrechter dat men nauwelijks van een nieuw soort specialist kan spreken.) De belastingkamers bij de gerechtshoven zijn er gekomen (1 maart 1957); dit was echter geen nieuw specialisme; het bestond al vanaf 1914, zij het buiten de rechterlijke macht (raden van beroep).

Nieuw is eigenlijk alleen de boedelrechter. Diens bemoeienissen, verband houdende met de verdeling en vereffening van nalatenschappen en andere boedels vereist een grotere kennis van het bedrijfsleven en van financiële aangelegenheden in het algemeen dan bij de gemiddelde rechters aanwezig kan worden geacht. Hij moet deskundigheid bezitten en ervaring hebben opgedaan in zaken van vermogensbeheer en administratie. Evenals de kinderrechter dient hij over een bureau te beschikken met bijzonder geschoolde en ervaren hulpkrachten. Bij al het overleg dat is voorafgegaan aan de invoering van het eerste boek van het NBW is opnieuw gebleken, – en dat speciaal ten aanzien van de figuur van de boedelrechter – hoeveel weerstand steeds weer moet worden overwonnen bij iedere verdere stap op de (overigens ook weer door ieder onvermijdelijk geachte) gang naar verdere specialisatie van de rechter.

Al lang geaccepteerd is ook de economische rechter. Als economisch politierechter valt hij binnen de strafrechtelijke sector. Eveneens is de pachtrechter een figuur die onder de specialisten gerekend kan worden.

Toen in 1953 de specialisatie het laatst aan de orde was in de Neder-

landse Orde van Advocaten zijn preadviezen uitgebracht door mrs. C. Croon en J. G. Nysingh. Hoewel het vraagstuk voor balie en rechterlijke macht niet geheel gelijk ligt, moet toch wel van nauwe verwantschap worden gesproken. Door anderen is er reeds op gewezen dat rechter en advocaat als gelijkwaardigen tegenover elkaar dienen te blijven staan. Wel kan de rechter zich indien nodig door deskundigen laten bijstaan, doch in principe mocht hij zelf een aanvaardbaar gesprekspartner zijn ook voor de gespecialiseerde advocaat. Bij de balie is de vraag van de specialisatie in feite tot rust gebracht doordat de zogenaamde interne specialisatie geheel 'vrijgegeven' is.

Van mr. Croon neem ik de volgende passage over: 'Mensen zijn wat betreft bekwaamheid in grove trekken te verdelen in drie groepen: de zeer bekwamen, de gemiddeld-bekwamen en de onbekwamen. Voor de eerste groep koester ik bewondering, doch zij die tot deze groep behoren zijn bepaald schaars. Ik geloof dat diegenen onder ons die met evenveel gemak en met evenveel bekwaamheid nu eens een strafzaak, dan weer een onteigningszaak, vervolgens een ingewikkelde octrooizaak en daarna op even degelijke wijze een aanvaringszaak kunnen behandelen werkelijk tot de coryfeeën van ons beroep kunnen worden gerekend. Hun raad ik specialisatie bepaald niet aan . . . Doch daartegenover staat, dat het de doorsnee-advocaat (over de onbekwamen behoef ik verder niet te spreken) niet gegeven is om op deze zelfde wijze op het gehele gebied van het recht werkzaam te zijn. En behoort het merendeel van ons niet juist tot deze middengroep?'

Over het nut van een specialisatie maakt hij dan nog de volgende opmerking: 'In de eerste plaats geldt als psychologische factor, dat er een zekere bekoring in gelegen is een bepaalde stof zo goed en volledig mogelijk te beheersen. Mij persoonlijk althans treft wel eens het gevoel van machteloosheid bij het bijhouden van literatuur en rechtspraak op gebieden, waarmee ik in de praktijk niet dagelijks te maken heb; het is daartegenover dan echter steeds een opwekkende gedachte, dat men althans op zeker gebied van het recht voor zich de overtuiging mag hebben, dat de kennis en ervaring, die men daaromtrent bezit, geheel ten nutte kunnen worden gemaakt ter verwezenlijking van het recht op dat gebied. Een specialisatie geeft – aldus bezien – in ieder geval een zekere persoonlijke voldoening.'

Ook van mr. Nysingh moge nog een citaat worden gegeven. Een fervent voorstander van specialisatie toont hij zich niet. Wel gebruikt hij het woord oerconservatief als hij het over de advocatenstand heeft waartoe hij zelf behoort. Bezwaren tegen een op bescheiden schaal en

met deugdelijke waarborgen omgeven erkenning van specialismen zullen zijns inziens breed worden uitgemeten. Oude regels zullen opgeld doen, afwijking daarvan zal als een soort verraad worden beschouwd. De aan een verandering van koers gebonden – onmiskenbare – voordelen zullen licht worden geteld. De voor een verandering van koers noodzakelijke medewerking zal niet spontaan worden toegezegd en wellicht niet worden verleend. En zo zal wellicht alles bij het oude blijven . . . Echter:

‘Het samenstel van regelen waaronder wij leven is zo ingewikkeld geworden, dat een advocaat het geheel niet meer kan beheersen. De verhouding van de cliënt tot een advocaat is een andere geworden; de persoonlijke band verflauwt hoe langer hoe meer. Bij het bepalen van de keuze van zijn advocaat laat de cliënt hoe langer hoe meer het persoonlijke element vervagen; hij ziet uit naar een kantoor waar hij snel, veilig en niet al te duur wordt geholpen, zo niet door mr. A dan door mr. B. Meerdere telefoonlijnen worden aangelegd, rekenmachines en dictafonen zijn verschenen, naar moderne boekhoudingen wordt overgeschakeld, balansen en verlies- en winstrekeningen worden opgemaakt, een zekere commercialisatie is ingetreden. Men moge haar betrecuren, zij is een feit. Eénmanskantoren beginnen zeldzaam te worden; een kantoor bemand met één advocaat zonder medewerkers leidt als regel een moeizaam en niet-lonend bestaan. Associaties worden gevormd of medewerkers worden aangetrokken. Automatisch vindt een zekere specialisatie plaats. De ene socius voelt zich meer aangetrokken tot onteigningszaken, de andere tot pachtzaken, de derde tot strafzaken, de vierde tot fiscale zaken, hetgeen tot gevolg heeft dat een werkverdeling optreedt en iedere socius zich voornamelijk gaat bezighouden met zaken die op zijn speciale terrein liggen. Op deze wijze wordt het moeilijke probleem van de specialisatie op eenvoudige en bevredigende wijze tot een oplossing gebracht zonder dat de cliënt extra belast behoeft te worden.’

Als nu nog iets volgt van wat de huidige minister van justitie over het onderwerp gezegd heeft bij de installatie op 24 september 1964 van de commissie voor de bestudering van enkele actuele problemen, gelegen op het terrein van de kinderrechtspraak, voornamelijk betrekking hebbend op de taak van de kinderrechter en de eisen waaraan deze als gespecialiseerd rechter heeft te voldoen (Commissie Kinderrechtspraak onder voorzitterschap van prof. mr. Ch. J. Enschedé) dan is wellicht – afgezien van het terrein van de strafrechtspraak waarop nog afzonderlijk wordt teruggekomen – voldoende materiaal ter tafel ge-

bracht om tot bepaling van een standpunt te komen. Aan de rede van de minister wordt dus het volgende ontleend:

‘Toen de wetgever in 1921 de functie van kinderrechtcr instelde, was het zijn bedoeling te creëren: een lenig, vlug werkend, gemakkelijk toegankelijk orgaan, dat voortdurend op de hoogte is en blijft van het kind en het gezin waartoe het behoort. Naast zijn bijzondere taak zou de kinderrechtcr tevens als lid van de rechtbank aan de gewone werkzaamheden moeten deelnemen.

In de praktijk is van deze waardevolle tweeledige opzet weinig terecht gekomen; óf de taak was zo weinig omvangrijk dat er onvoldoende materiaal voorhanden was om tot de gewenste specialisatie te komen, óf de kinderrechtcr werd zozeer in beslag genomen door werkzaamheden van merendeels uitvoerende aard, dat het accent van zijn werk nauwelijks meer op zijn rechterlijke functie bleef rusten.

Ter voorkoming van het eerstgenoemde uiterste gaf de wet van 16 augustus 1951 regelen tot bevordering van grotere specialisering van de kinderrechtcrs. Door de werkzaamheden in meer dan één arrondissement te laten verrichten door één kinderrechtcr zou de deskundigheid en ervaring in de hantering van het zo genuanceerde kinderrecht worden verkregen. Deze deskundigheid en ervaring zijn ongetwijfeld noodzakelijk. Het kinderrecht is immers overwegend doelmatigheidsrecht en heeft daardoor een andere inslag dan de overige rechterlijke werkzaamheden. Het vereist in hoge mate psychologisch inzicht in minderjarigen doch ook in volwassenen. Het vereist een voortdurend juist aanvoelen van situaties en verhoudingen en naast het stellen van diagnoses ook het bepalen van de therapie.

Aanvankelijk ging men er van uit dat door langdurige praktijkervaring deze specialisatie verkregen moest worden. De intensivering en perfectionering van de hulp die echter aan de moderne kinderrechtcr geboden wordt doet de vraag rijzen of deze zich niet systematisch dient te verdiepen in een aantal hulpwetenschappen die normaliter geen onderdeel van de juridische studie vormen.

De vraag naar de juiste mate van specialisering van leden van de rechterlijke macht, daarbij lcttend op het bijzondere te behartigen belang én op de samenhang van de rechterlijke macht als geheel, doet zich niet alleen voor bij de beschouwing van de taak van de kinderrechtcr. Bij de snel toenemende rechtsverfijning en omvang van de wettelijke regelingen kan men ook van een lid der magistratuur niet meer verlangen dat hij tegelijkertijd meester is op alle wapens. Wel zal men echter als eis moeten blijven stellen dat hij de kunst van het

rechtspreken zich heeft eigen gemaakt, doch daarnaast zal ook voor andere terreinen van het recht dan de kinderrechtspraak onder ogen moeten worden gezien in hoeverre voor een bijzondere scholing ruimte dient te worden geschapen.

De arbeid die U heden op het punt staat aan te vatten mag dan ook gezien worden als bevruchtend niet slechts voor de toekomst van de kinderrechtspraak doch tevens voor het doordenken van het gehele vraagstuk van samenhang en verbijzondering waarin de snel toenemende maatschappelijke complicaties de rechterlijke macht hebben betrokken. Eerst dan zal het mogelijk zijn de rechterlijke macht voor haar fundamentele taken in onze samenleving toe te rusten, wanneer dit vraagstuk zal zijn opgelost'.

Thans iets over strafrechtelijke specialisatie.

10. Nadat de klassieke school zich met het strafrecht had bezig gehouden als zuivere rechtswetenschap kreeg men in de tweede helft van de vorige eeuw – dat is thans dus honderd jaar geleden – ook aandacht voor de oorzaken van de misdadigheid en voor de persoon van hem die een strafbaar feit had gepleegd. De criminologie ontstond als nieuwe wetenschap. Vervolgens deden de denkbeelden van grote niet-juristen – Dostojewski, Nietzsche, Freud – het hunne om de klassieke opvattingen betreffende misdadiger en misdaad grondig te ondergraven. In toenemende mate begreep men hier te doen te hebben met problemen, bij welker bestudering – laat staan oplossing – de juridische benadering alleen hopeloos te kort moest schieten. In onze tijd zijn het dan de zogenaamde gedragswetenschappen, die nieuwe inbreng zijn gaan leveren en daardoor tot vermenigvuldiging van het aantal bestaande vraagtekens hebben geleid.

Of men voor of tegen specialisatie is, het lijkt onverantwoord geworden een rechter aan de behandeling van strafzaken te laten deelnemen of hem die als unus in handen te geven, indien hij zich nooit heeft verdiept in vragen van psychologie, psychopathologie, criminologie, sociologie, reclasseringskunde en maatschappelijk werk.

De strafrechter ontmoet de delinquente mens op een dramatisch en kritiek moment in diens bestaan. Zo deze mens zijn angst en onzekerheid al enigszins weet te beheersen of te camoufleren, er is zeer veel gelegen aan de wijze waarop hij wordt benaderd. Al begrijpt hij best, dat de rechter niet de juiste figuur is om hem pedagogisch of pastoraal te bejegenen, hij moet althans de mens in hem kunnen blijven herkennen. Hij moet er aan kunnen geloven dat men bereid is hem recht te doen.

Een vijandige atmosfeer is daartoe ten enenmale ongeschikt. Deze is trouwens in het geheel niet noodzakelijk, ook al worden geen doekjes gewonden om de verwerpelijkheid van het gepleegde feit.

Het gesprek tussen president resp. unus iudex ter terechtzitting en verdachte is menselijk contact van wel zeer bijzondere aard. Het woord verhoor hiervoor te gebruiken lijkt naar huidige opvatting niet meer juist; het legt het zwaartepunt bij hem die eenzijdig ondervraagt. Al is ook dit laatste een onderdeel van zijn taak, hij schiet daarin toch bepaald tekort wanneer zijn benadering van de verdachte zodanig is, dat deze laatste in feite niet aan het woord kan komen en alleen maar ja kan zeggen of knikken op wat hem wordt voorgehouden. Ook al laat de bejegening ter terechtzitting ruimte voor een dialoog, de verdachte zal tengevolge van de stress-situatie waarin hij verkeert daarvan dikwijls geen gebruik kunnen maken; dit laatste mag echter niet gevolg zijn van de wijze van ondervragen. Dit ondervragen en de gehele bejegening van de verdachte zijn een kunst, die waarschijnlijk niemand van nature terstond beheerst, die wellicht maar door weinigen kan worden aangeleerd en die daarom als methodiek zo goed mogelijk zal dienen te worden bestudeerd.

Nog meer dan ter terechtzitting spreekt dit wellicht voor het contact tussen de rechter-commissaris in strafzaken en de verdachte. In de opdracht aan de RC moge een portie opsporing verscholen zitten, zijn handelen tegenover de verdachte blijft ver beneden de maat, wanneer de verhouding jager/wild daarbij als model zou dienen. En dit niet alleen omdat de ontkennende verdachte onschuldig kan zijn, maar omdat de verdachte – erkennend of ontkennend – geen wild is maar een mens. Eigenlijk zou men als minimumeis aan de strafrechter willen stellen dat hij van mensen moet houden. Wie van mensen houdt begrijpt, dat juist de mens die gefaald heeft met extra omzichtigheid dient te worden benaderd. De verwijten die hij zichzelf of die zijn omgeving hem maakt gecombineerd met de verwachting die hij heeft van de machtsfiguur tegenover zich maken de communicatie met hem tot een welhaast onmogelijke opgave. Het is duidelijk, dat eigenlijk een rechter die ambtshalve in een dergelijke weinig belovende contact-situatie geworpen wordt, van verhoors- en gesprekstechniek althans alles zou moeten weten wat daaromtrent te weten valt. De beginnende maatschappelijke werker weet reeds lang dat hij door één verkeerd woord kan veroorzaken dat zijn gesprekspartner zich volledig afsluit. Deze maatschappelijke werker komt met de intentie te helpen. Dat doet de rechter niet. Integendeel, zich voor hem openen kan door de

verdachte duur betaald moeten worden. Daarom schijnt het wantrouwen van de verdachte tegenover de rechter meer gemotiveerd te zijn dan het wantrouwen van de te helpen persoon tegenover de maatschappelijk werker. Toch zullen velen van de thans fungerende strafrechters nauwelijks weten wat zij zich bij het woord gesprekstechniek moeten voorstellen.

Er zijn rechters die het reeds als discriminerend beleven, wanneer in verband met hun rechterlijke werkzaamheid het woord maatschappelijk werk wordt gebruikt. Dat rechtspraak en maatschappelijk werk zeer verscheiden zaken zijn behoeft geen betoog. Zolang echter via het strafrechterlijk handelen bewust leed aan mensen wordt toegevoegd kan toch alleen maar worden toegejuicht dat er mensen en instanties zijn die de aldus getroffen en terzijde willen staan bij maatschappelijke heraanpassing en bij het vinden of hervinden van de juiste koers. Wie alle bezwaren tegen ons huidig strafrechtelijk optreden goed op zich laat inwerken dient wellicht nog verder te gaan dan een – op zichzelf nog niet geëngageerd – toejuichen. Hij moet misschien tot de stelling komen, dat reclasseringsbemoeienis, dat althans het aanbod van zulk een bemoeienis, een noodzakelijk maatschappelijk complement is bij het vele dubieuze dat aan de strafrechtspleging is verbonden.

Dit was een onboezeming, ontsnapt vóór de kwestie van de strafrechtelijke specialisatie nog zelfs maar historisch aan de orde werd gesteld. Dat gaan we thans in het kort nog doen.

xx Ruim veertig jaar geleden schreef prof. dr. D. Simons (zie 'Problemen van het Strafrecht', 1929, § VII, De Strafrechter): '... hervorming van het materiële strafrecht moet noodzakelijk leiden tot veruiming van de grenzen der rechterlijke bevoegdheid; de maatregelen ter beschikking van de strafrechter gesteld worden steeds meerdere; tussen die alle zal hij moeten kiezen op grond van zijn kennis van de persoon van de verdachte, op grond van zijn psychologisch inzicht in zijn karakter, in de beweegredenen van zijn daad.'

Zijn onze strafrechters tot die buitengewoon moeilijke taak geschikt, hebben zij daartoe de nodige opleiding gehad, de nodige kennis vergaard, zodat het nieuwe werk met vertrouwen in hun handen mag worden gelegd? Ik zou die vraag niet gaarne bevestigend beantwoorden. Ik wil niets slechts van onze rechterlijke macht zeggen; ik heb alle eerbied voor de wijze, waarop zij haar taak vervult, voor haar onafhankelijkheid, haar onpartijdigheid, haar onbevangeheid en eerlijkheid. Doch die eerbied mag de ogen er niet voor doen sluiten, dat de

oplciding harer leden, het gemis aan elke psychologische scholing hen niet in staat stelt de steeds moeilijker en omvangrijker wordende taak naar eis te vervullen. Ongetwijfeld zijn er rechters, wier aanleg en persoonlijkheid opwegen tegen het gemis aan schoolse wijsheid en aan de andere kant zullen ondanks alle opleiding velen voor het ambt van strafrechter ongeschikt blijven. De geschiktheid hangt samen met temperament en karakter, met de gehele persoonlijkheid.

(Een Duits rechter eist van hem – van de strafrechter – humaniteit en vriendelijkheid, niet alleen wat de gezindheid betreft doch ook in zijn naar buiten zich openbarend gedrag). Doch het behoeft niet te worden betoogd, dat niet allen daartoe in staat zijn. Ieder heeft ze wel ontmoet, soms hoogst bekwame personen, doch die nu eenmaal niet tot een vriendelijke blik, tot een vriendelijk woord in staat zijn en die, al zouden ze willen, zichzelf niet kunnen veranderen. Zij zijn, al bezitten zij ook nog zo diepe rechtskennis, voor het rechterlijk ambt ongeschikt, zij horen thuis op de studerkamer, misschien op een bureau, althans waar zij niet te veel met mensen in aanraking moeten komen, doch zeker niet in de rechtszaal. Hoe is in dit alles verbetering te brengen? Wat het laatste betreft, door bij benoemingen meer dan nu geschiedt op de hoedanigheid van de persoon te letten, door niet alleen te vragen: is de persoon een goed kenner van onze wetten, is hij zelfs een bekwaam jurist, doch wat is hij voor een mens, bezit hij de eigenschappen nodig om over een ander mens te oordelen.

... Het voorzitterschap van de Kamer voor Strafzaken wordt, ook wel in belangrijke en moeilijke zaken, dikwijls waargenomen door een rechter, die voor het richtig vervullen van die delicate taak alle persoonlijke eigenschappen mist en onder wiens leiding bij alle goede wil er dan ook niet veel van het onderzoek terecht komt. Ik geloof niet, dat ik mij bij mijn schets aan enige overdrijving of verkeerde voorstelling heb schuldig gemaakt en ik vrees dan ook niet voor tegenspraak. Dat de toestand, zoals hij is, weinig bevredigend mag worden genoemd, wordt algemeen erkend en op onderscheiden wijze is naar verandering gezocht. Ik kan niet zeggen dat de steen der wijzen al gevonden is. Het meest voor de hand ligt de rechters, over strafzaken oordelend, bijzonder te benoemen en dus een scherpe lijn te trekken tussen de burgerlijke rechter en de strafrechter ...

De kwestie van de specialisering van de strafrechter is in mei 1929 behandeld op de voorjaarsvergadering van de (toenmalige) Vereniging voor Strafrechtspraak na een inleidende redevoering van prof. mr. J. V. van Dijk. De psychopatenwetten waren op 1 november 1928 in

werking getreden. Actueel waren ook het nieuwe instituut van de jeugdgevangenis en de bewaring van gevaarlijke beroeps- en gewoontemisdadigers. In het Maandblad voor Berechting en Reclassering van mei 1928 had de hoofdredacteur dr. mr. N. Muller reeds verband gelegd tussen de nieuwe wetsontwerpen en deskundige strafrechtspraak: 'De hele thans levende generatie van rechters herinnert zich de tijd, toen de vraag der straftoemeting eigenlijk niets anders betekende dan het kiezen, voor volwassen misdadigers, tussen gevangenis en geldboete. Daar staan tegenover de jaren die wij thans beleven, waarin op indrukwekkende, bijna angstwekkende wijze telkens nieuwe keuzen en telkens meer ingrijpende straffen en maatregelen, telkens nieuwe verantwoordelijkheden aan de strafrechter worden gegeven. Het ambt van de strafrechter is in onze jaren totaal van karakter veranderd. Wij stellen nu de vraag: welke maatregelen zijn er getroffen om een corps van strafrechters te krijgen, dat ten volle voor die volkomen nieuwe taak berekend zal zijn?'

Mullers antwoord is: in de rechterlijke macht zelf is daarvoor reeds vrij wat gedaan. Geheel uit eigen aandrift is een corps zich specialiserende strafrechters (kinderrechters, politicrechters, presidenten van strafkamers) bezig zich te vormen en zich voor zijn speciale taak geschikt te maken. Een duidelijke neiging wordt bij velen zichtbaar om zo enigszins mogelijk zich lang, wellicht levenslang, te houden aan de strafrechtspraak, die zij als hun speciale taak beschouwen. Maar naast deze rechterlijke zelfontvlamming staat geen andere poging tot bereiking van het doel en speciaal geen enkele maatregel van het staatsbestuur om het ontstaan en voortbestaan van het zo broodnodige corps speciale strafrechters te bevorderen. Toch is zonder dat een zelfs maar redelijk goede en ongevaarlijke toepassing van de nieuwe wetten niet wel denkbaar. Nu de belangstelling in het juridische element van de strafrechtspraak – terecht – wat op de achtergrond is geraakt (niet achter de coulissen maar op de achtergrond) nu is het onvermijdelijk, dat andere kennis en andere belangstelling de voorgrond komen vullen. In het kort is dan verder de strekking van Mullers artikel: er bestaat geen strafrechtelijke carrière; die moet er komen; iets waarop men zich reeds aan de academie kan voorbereiden en iets dat later een vaste levenstaak oplevert en niet veel minder brood dan de buurman heeft. Men wordt thans niet strafrechter, maar men wordt rechter; van alle markten min of meer thuis, van strafrechtelijke zaken min of meer op de hoogte maar nooit ten volle – en wie carrière wil maken moet de nadruk leggen op zijn ontwikkeling in civielrechtelijke richting. Een be-

gin is te maken wanneer kinderrechters, politierechters, presidenten van strafkamers bij rechtbanken en gerechtshoven voortaan gespecialiseerde strafrechters zijn, wanneer gespecialiseerde strafrechters als permanente presidenten van de strafkamers van hoven en rechtbanken optreden. Voor permanente kinder- en politierechters behoren periodieke salarisverhogingen te worden vastgesteld boven het gewone rechters-salaris, in dier voege dat althans de financiële zijde van hun carrière niet slechter zij dan wanneer zij op normale wijze tot de hogere rechterlijke functies zouden zijn bevorderd. Een permanent kinderrechtser of politierechter moet niet getekend worden en gehonoreerd als een rechterlijke mishukking maar eerder als een rechterlijk succes. Voor de kleinere rechtbanken ziet Muller dan de oplossing in de aanstelling niet van een kinderrechtser maar van een specialist-strafrechtser. Aan de met de reclasseringsgedachte gedrenkte strafrechtser voor volwassenen kan zijns inziens zonder bezwaar ook de kinderrechtsspraak worden overgelaten.

12. Na bovengenoemde voorjaarsvergadering van de Vereniging voor Strafrechtspraak benoemde het bestuur van deze vereniging een commissie bestaande uit mrs. H. de Bie, A. A. Cnopius, prof. J. V. van Dijk en dr. N. Muller om de vraag van de strafrechtelijke specialisering nu ook van de praktische kant te beschouwen. Aan deze commissie werd opgedragen 'het instellen van een onderzoek naar de praktische uitvoerbaarheid van de specialisering van de strafrechtser in ons land en het formuleren van praktische voorstellen voor een regeling hier te lande'. Secretaris van de commissie was dr. N. Muller, die in verband met het onderwerp studiereizen naar Berlijn en Brussel maakte; voorzitter was eerst prof. Van Dijk, later mr. Besier. In 1930 kwam het rapport van de commissie uit. In het rapport wordt aandacht besteed aan de toetreding tot de rechterlijke macht van personen die wat kennis en persoonlijkheid betreft geschikt zijn voor de functies van strafrechtser en lid van het OM; aan de verdere vorming voor de strafrechtsspraak van de aldus toetredenden, in aansluiting aan hun academische vorming; aan de vorming van een strafrechtserlijke carrière in dier voege dat aan een aantal rechters de gelegenheid geopend wordt zich uitsluitend of zo goed als uitsluitend met de strafrechtsspraak bezig te houden zonder daardoor in carrière achter te staan bij niet-gespecialiseerde collega's.

Wat de recrutering betreft wordt de gedachte gelanceerd van de rechterlijk ambtenaar in opleiding (vroeger: volontair met toelage). Men

wil daardoor niet alleen geschikte krachten aantrekken maar ook minder geschikte adspirant-leden van de rechterlijke macht weren. Bovendien wil men de gelegenheid scheppen tot stelselmatige verdere opleiding voor het ambt van rechter of substituut-officier van justitie. Daar het instituut van de raio in later jaren is verwezenlijkt wordt daarop hier niet verder ingegaan.

De opleiding moet van de aanvang af ook gericht zijn op kennis en ervaring van de strafrechtelijke vakken van niet-juridische aard. De commissie acht het een principiële en praktische fout in het academische opleidingsstadium alleen juridische kennis betreffende strafrecht en strafvordering bij te brengen om dan later de hulpwetenschappen daaraan toe te voegen. Van de aanvang af zal de strafrechtspraak moeten worden gezien als bevattende zowel juridische elementen als elementen van psychologische en maatschappelijke aard. Voor wat de universiteit betreft ware naast de privaatrechtelijke en de publiekrechtelijke richting wellicht te denken aan de invoering van een strafrechtelijke richting voor het doctoraal examen, waarbij de nadruk gelegd zou worden op strafrecht, strafproces, de psychologische, maatschappelijke en criminalistische hulpwetenschappen daarvan en op het personenrecht van het burgerlijk recht. De opleiding zal deels theoretisch deels praktisch moeten zijn. Bij het laatste wordt gedacht aan aanraking met strafrechtspraak, straftoepassing, opvoedingswezen, reclassering, werk van kinderbescherming, criminalistiek, politie, psychiatrische kliniek en met de personen der misdadigers. Voor de post-academische voortgezette opleiding wordt een serie cursussen door de commissie aanbevolen. Ook voor wat deze (voortgezette) opleiding betreft kan gezegd worden dat stellig een begin is gemaakt met de realisering van de denkbeelden der commissie op dit punt. Naast wat de raio in zijn leertijd op praktisch en theoretisch gebied aan kennis en ervaring opdoet valt hier te wijzen op de activiteit van de Stichting Studie Centrum Rechtspleging. De vraag is alleen of wat hier geboden wordt niet nog aanzienlijk zal moeten worden uitgebreid en in hoeverre de deelname aan cursussen verplicht zal kunnen worden gesteld. Bovendien brengen de snelle ontwikkelingen in onze tijd mee, dat geen enkele rechter zijn opleiding eigenlijk ooit als voltooid zal kunnen beschouwen. In toenemende mate zal behoefte blijken te bestaan aan herhalings- en oprissingscursussen en dit zowel op het gebied van de algemene als van de speciale rechtspraak.

Tenslotte de carrièrekwestie. De commissie wenst de functies van leider strafkamer, kinderrechter, politierechter en rechter-commissaris straf-

zaken duurzaam bezet te zien met gespecialiseerde strafrechters, die uitsluitend in dat werk een volle dagtaak vinden. Daartoe moet enigszins gebroken worden met de beschouwingwijze dat een normale strafrechterlijke carrière stijgt van de colleges die in eerste aanleg rechtspreken tot de colleges die in appel of cassatie rechtspreken. Daarom moet ertegen gewaakt worden dat de trek naar het gerechtshof al te zeer bevorderd wordt door materieel voordeel. Hiertoe ware *avancement sur place* mogelijk te maken na een specialistenpraktijk van omstreeks 12 jaar. De gespecialiseerde strafrechter moet dan de titel (desnoods buiten de formatie om) en het salaris kunnen krijgen van een vice-president. Voor kleinere rechtbanken kan de oplossing gezocht worden in samensmelting met een andere rechtbank dan wel in bediening van verschillende rechtbanken door dezelfde specialist. Voor de min of meer vaste gewoonte dat de president van de rechtbank de civiele kamer leidt acht de commissie geen enkele innerlijke grond aanwezig. De gespecialiseerde strafrechter moet ten opzichte van het presidentschap van het college gelijke kansen krijgen als zijn civielrechtelijke collega.

Bij de bespreking van het rapport op de vergadering van 11 oktober 1930 te Utrecht werd een motie-Hülsmann, waarin enerzijds waarderend werd uitgesproken voor het rapport en het opwekken tot meer belangstelling in de strafrechtspraak en waarin het voorstel om voor- en na-opleiding door cursussen te bevorderen werd overgenomen, doch waarbij het anderzijds vooralsnog niet gewenst werd geacht in beginsel te erkennen een scheiding tussen gespecialiseerde strafrechtspraak en civiele rechtspraak en een verdeling van de rechtbanken in speciale strafrechters en civiele rechters, verworpen. De motie kreeg slechts 20 stemmen terwijl de presentielijst door 108 personen was getekend.

Bij de discussie noemde mr. W. F. E. Baron van der Feltz de combinatie van strafrechtelijke richting en personenrecht een zeer gelukkige 'omdat daarin tot uiting komt de tweeledige deling onder de rechterlijke ambtenaren nl. van hen wier belangstelling ligt in het verkeer van mensen en in het volle maatschappelijke leven en van hen die meer behoren tot het type kamergeleerden. Dat is natuurlijk het verschil scherp gesteld want velen vormen een overgang van het ene naar het andere type maar de typen als zodanig bestaan'. Mr. N. Muller - de nadruk leggende op een na-academische opleiding - zei van de academische opleiding: 'Maar natuurlijk is het noodzakelijk dat er reeds dan een zekere specialisering in de opleiding worde gebracht maar hoofdzaak daarbij is dat de student zich de beschouwingwijze eigen

maakt dat het in het strafrecht gaat om drie groepen van verschijnselen die voor hem alle drie even belangrijk zijn: juridische, psychologische en maatschappelijke en niet tot de opvatting vervalt dat de juridica voor hem hoofdzaken zijn en de rest tot de bijzaken hoort. Immers als wij te zeer juridisch vooropgeleid zijn zullen wij de andere kanten van het strafrecht later niet meer voldoende waarderen'.

Conclusies van de vergadering waren: ingesteld worde het instituut van de rechterlijke ambtenaar in opleiding; er kome een na-academische opleiding; die opleiding worde bestuurd en een eventueel diploma worde uitgegeven door een commissie waarin rechterlijke macht, ministerie van justitie en hoger onderwijs vertegenwoordigd zijn; bij de taak van de strafrechterlijk gespecialiseerde worde ook de behandeling van het familierecht betrokken; de gespecialiseerde strafrechter moet zonder nadeel uit een oogpunt van carrière gedurende een reeks van jaren in strafrechterlijke functie werkzaam kunnen zijn; alle gespecialiseerde strafrechters behoren door één autoriteit te worden aangewezen, bij voorkeur door de Kroon.

Gelukkig kunnen we na 40 jaar constateren dat op de gedachten, gepresenteerd in rapport en vergadering, hier en daar is voortgeborduurd, al is dan ook datgene waar het eigenlijk om ging – de specialisering van de strafrechter – nog niet gerealiseerd. De raio is er gekomen doch via dit instituut is er tot heden geen voldoende toestroming gekomen naar de ontstaande vacatures in de rechterlijke macht. Ook is met de instelling van na-academische cursussen een begin gemaakt; de vraag lijkt echter gewettigd of men op deze weg niet nog veel verder dient te gaan. Ook in het bedrijfsleven worden zelfs topfiguren periodiek bijeengebracht teneinde van nieuwe snufjes op het eigen terrein kennis te nemen.

Het lijkt juist dat de raio-gedachte niet eenzijdig verbonden is geraakt aan een eventuele strafrechterlijke of andere specialisatie. Zo moet ook de na-academische opleiding niet alleen op de rechter-in-opleiding of de jonge rechter zijn toegespitst, doch valt te denken aan herhalingscursussen, opfrissingscursussen en cursussen betreffende onderwerpen die zich in een bepaalde tijd als bijzonder actueel voordoen. En dit dan voor alle rechterlijke ambtenaren. Ten enenmale moet de gedachte verlaten worden dat de rechter met de op de universiteit opgedane kennis, met een portie door ervaring verkregen techniek, omgeven door rechtsgeleerde boeken in een door kaartregisters met jurisprudentie ontsierde studeerkamer, wel gedurende zijn gehele verdere leven kan gaan freewheelen.

Het ziet er naar uit dat het vooral de rechter van dit laatste type is die in onze woelige tijd in bijzondere mate aan kritiek bloot komt te staan. Geroepen om zijn mening te geven in kwesties die de protesterende en zich onbchaaglijk voelende mens van dit ogenblik het meest interesseren dreigt hij het te laten afweten. Zijn leven speelde zich misschien iets te ver af van het maatschappelijk gebeuren. Hij is iets te veel op handhaving van het bestaande gericht. Hij voelt zich snel bedreigd. Misschien is hij er te veel aan gewoon geraakt bij alles eerst na te gaan wat wijze lieden in het verleden te berde hebben gebracht ten aanzien van kwesties soortgelijk als die thans hem worden voorgelegd. Misschien zal bij de toekomstige selectie van adspirant-rechters meer dan vroeger gelct moeten worden op het slagvaardige en creatieve type. Het zijn van een uitstekend jurist (wat daaronder dan ook moge worden verstaan) is misschien niet eens het belangrijkste bij rechters-benoemingen. In ieder geval zal ook het rechtscollege van de toekomst in één of meer van zijn leden meer dan vroeger georiënteerd moeten zijn op confrontatie met de maatschappij en met die maatschappij (pers, tv) wellicht ook in discussie moeten kunnen treden. De een is daarvoor meer geschikt dan de ander. Dat hangt samen met aanleg en persoonlijke belangstelling. En dit tendceert naar . . . specialisatie. Doordat dit geschrift te midden van andere arbeid bij kleine stukjes tegelijk moest worden samengesteld dreigt de stof nu en dan wat weerbarstig te worden of een eigen leven te gaan leiden. Zo is het mogelijk dat nu en dan iets buiten het raam van een geordend betoog springt en dan de functie gaat verrichten van voorbode op wat wellicht beter als conclusie in een laatste hoofdstuk had kunnen worden opgenomen. Men vergeve dat. Wij staan thans nog voor de vraag, in hoeverre het probleem van de specialisatie – en dat nu in het bijzonder van de strafrechtelijke specialisatie – in de laatste veertig jaar mogelijk toch wat dichtcr bij een oplossing is gekomen. Periodiek steekt het de kop op. Het is niet alleen wenselijk dat het eerlangs eens tot een solutie of tot rust wordt gebracht, de toenemende kritiek vanuit de maatschappij op de rechterlijke macht brengt mee dat ook het vraagstuk van de specialisatie niet langer in de sfeer van langzame rustige groei thuis hoort doch dat ook tempo en urgentie daarbij van groot belang zijn geworden.

Ook die collegae die de prevalentie van het civiele werk een vanzelfsprekende zaak achten zullen zich moeten realiseren dat het eerder de stralkamer dan de civiele kamer is die het gezicht van de rechtbank uitmaakt. De gehele image van de rechterlijke macht is betrokken bij

de vraag of er weer vertrouwen zal komen in alle rechterlijke beslissingen en voor deze laatste vraag is van groot belang, in hoeverre de rechter bij alle zich voordoende verschuivingen en bij alle zich fundamenteel wijzigende inzichten zal blijken toch tot wijze beslissingen in staat te zijn. Het zijn namelijk niet alleen de in interviews opgenomen uitspraken van individuele bij de rechterlijke macht betrokken personen die hieraan in de laatste tijd wel eens twijfel hebben gewekt, het zijn evenzeer de vervolging en berechting van bepaalde strafbare feiten, welke beoordeling een geheel andere is naarmate men zich onvoorwaardelijk één maakt met de bestaande welvaartsmaatschappij en de (schijnbare) zekerheden van de vooroorlogse periode dan wel aan den lijve de weeten voelt van wordende nieuwe structuren. Wat zou er tegen kunnen zijn dat juist aan diegenen onder de rechters wier aanleg, bijzondere studie en belangstelling hen warm doen lopen voor menselijke en maatschappelijke problemen zou worden vergund te bouwen aan een image van de rechterlijke macht, zo duidelijk en reëel, dat domme en ongerechtvaardigde kritiek moet verstommen en respect en vertrouwen (weer) een vanzelfsprekende en verdiende zaak zijn?

13. Er zijn nog enkele rapporten uit de laatste tijd, waaraan aandacht dient te worden besteed.

In juli 1968 kwam het rapport uit van de 'Commissie Kinderrecht-spraak', ingesteld op 10 juni 1968 en geleid door prof. mr. Ch. J. Enschedé als voorzitter. Uit de installatierede van de minister van Justitie werd reeds iets geciteerd. Na een beschouwing over de kinder-rechter als rechter stelt het rapport dat in het werk van de kinder-rechter het denken in termen van doelmatigheid en beleid tot sterker ontwikkeling is gekomen dan op een aantal andere gebieden van de rechtspleging tot nu toe het geval was. De commissie acht het vanzelfsprekend dat dit voor de selectie en de opleiding van de kinderrechters bepaalde consequenties medebrengt. Het laatste hoofdstuk van het rapport is dan ook aan deze onderwerpen gewijd. Wie overtuigd is dat de bijzondere aan de kinder-rechter te stellen eisen vrijwel geheel parallel lopen dan wel identiek zijn (de kinder-rechter is immers óók straf-rechter, al zijn hem méér bezigheden van rechterlijke en andere aard opgedragen) met die welke aan een gespecialiseerde straf-rechter dienen te worden gesteld, kan in dit laatste hoofdstuk van het rapport-Enschedé gevoegelijk een vervolg zien op het eerder besproken rapport inzake de specialisatie van de straf-rechter.

‘Om de algemeen rechterlijke taak te kunnen uitoefenen zal de kinder-rechter in ieder geval juridisch gevormd moeten zijn en ook overigens moeten beschikken over de eigenschappen die voor de rechter vereist zijn. Zijn bijzondere kennis, inzicht en vaardigheden zullen steeds gezien moeten worden tegen de achtergrond van de algemene opleiding en vorming tot rechter. Ook voor het ambt van kinderrechter is de beste basis ervaring op een breed terrein van de rechtspraak. Anderzijds zal iemand als kinderrechter in zijn ambt tekort schieten indien hij niet de sociale dynamiek kan opbrengen en de geëngageerde belangstelling die het bijzondere terrein van zijn werkzaamheden van hem vraagt. Het tamelijk ingewikkelde stelsel van kinderbeschermings-activiteiten in Nederland vraagt van de kinderrechter een ontwikkeld gevoel voor organisatorische verhoudingen en vooral een inzicht in het functionele karakter van het leiding geven dat van hem wordt verwacht.

De kinderrechter moet terechtzittingen leiden, strafzaken instrueren, vergaderingen leiden en gesprekken voeren met tal van functionarissen, ouders en minderjarigen. In zijn rechterlijk bestaan spelen zulke contacten een grotere rol dan bijv. bij de rechter in handelszaken. Om al deze contacten zowel in persoonlijk als zakelijk opzicht doelmatig te kunnen afwikkelen heeft de kinderrechter een bijzondere vaardigheid nodig in verschillende vormen van communicatie. Deze variëren van het beheersen van de vergadertechniek tot het voeren van delicate gesprekken met kinderen.’

Het gaat in de rechtspraak niet alleen om intellectuele eigenschappen en rechtskennis; voor alle rechters geldt dat zij over een vermogen moeten beschikken zich in allerlei situaties in te leven. Zo dient in de sfeer van het strafrecht en het extra-judiciële civiele recht deze inlevingscapaciteit gericht te zijn op sociale problemen en op menselijke verhoudingen.

Bij de werving en selectie zal dan ook rekening moeten worden gehouden met de specifieke eisen die de functie hier stelt. Integratie van de loopbaan van de kinderrechter en de officier in kinderzaken in het brede verband van de rechterlijke carrière is dringend geboden en bereikbaar. Ook in allerlei andere rechterlijke werkzaamheden is het beleidsaspect van grote betekenis. De werving en selectie van de kinder-rechter en de officier kan dan ook een onderdeel uitmaken van de werving van die categorie rechterlijke ambtenaren die vooral in de sfeer van het strafrecht en van het civielrechtelijk extra-judicieel met beleidsproblemen te maken zullen krijgen, in de zittende zowel als in de

staande magistratuur. Binnen het verband van deze groep zal er een ruimere mogelijkheid gevonden kunnen worden voor het volgen van een loopbaan dan wanneer men uitsluitend het oog gericht houdt op de functie van kinderrechtser.

De opleiding van de gespecialiseerde rechter ziet de commissie uiteenvallen in een basisopleiding en een voortgezette opleiding. Wat voor elke rechter van wezenlijk belang is kan een plaats vinden in de basisopleiding. Kennis van psychologie, sociologie, gevangeniswezen, reclassering, verhoorsmethodiek wordt door de commissie terstond bij de basisopleiding ondergebracht. Daarnaast geeft zij dan nog een suggestie omtrent vakken die tot de voortgezette vorming zouden kunnen behoren. Voor beide programma's geldt dat zij erop gericht moeten zijn de toekomstige leden van de magistratuur zoveel kennis en inzicht in de genoemde terreinen bij te brengen dat zij in hun latere praktijk enerzijds weten wanneer samenwerking met specialisten is vereist en anderzijds de adviezen van de deskundigen kunnen lezen en taxeren.

De kwaliteit van de magistraten zal afhangen van de aantrekkelijkheid die de te openen carrière voor hen kan hebben. Deze wordt in de eerste plaats bepaald door persoonlijke voorkeur voor dit soort werk maar kan ook worden beïnvloed door maatregelen in het financiële vlak. De commissie zou zich kunnen voorstellen dat het ter bevordering van de specialisatie in het bijzonder van de alleensprekende rechter aanbeveling verdient rechters die op grond van hun voortgezette vorming als unus werkzaam zijn een hoger salaris toe te kennen dan rechters die de bevoegdheid als unus te fungeren niet bezitten.

In de gedachtengang van de commissie behoort de basisopleiding een niet onaanzienlijke periode van praktijk bij OM of zittende magistratuur te omvatten. Zij denkt hierbij in termen van 3 of 4 jaar zonder dat nochtans een verdere vorming hier terstond op zou behoeven te volgen. Het als specialist gaan fungeren zou omstreeks het veertigste levensjaar kunnen vallen. Een ambtsperiode van 10 of 15 jaar wordt dan uit geestelijk-hygiënisch oogpunt ten volle verantwoord geacht.

In maart 1970 heeft de minister van justitie mr. C. H. F. Polak met een korte regeringsnota twee rapporten aan de tweede kamer van de staten-generaal aangeboden, welke eveneens verband houden met de werving en opleiding van daarvoor in aanmerking komende figuren voor de rechterlijke macht.

Het ene rapport behelst het resultaat van de werkzaamheden van een commissie voorgezeten door de president van de Haarlemse rechtbank

mr. Bloemarts en handelend over de opleiding van jonge juristen voor de rechterlijke macht. Het tweede rapport behandelt het probleem van het aantrekken van zogenaamde buitenstaanders voor de zittende magistratuur en werd opgesteld door een commissie onder voorzitterschap van mr. Witsen Elias, voormalig president van de rechtbank in Den Haag.

Het rapport-Bloemarts wil de basisopleiding van de raio (bestaande uit een griffie- en parketperiode alsmede uit een stage van twee jaar in de advocatuur of elders buiten de rechterlijke macht) teruggebracht zien tot 5 jaar. De werkzaamheden van de raio moeten beperkt blijven tot wat in het kader van de opleiding noodzakelijk is. De raio zal moeten deelnemen aan centraal georganiseerde opleidingsactiviteiten onder verantwoordelijkheid van de Stichting Studicentrum Rechtspleging, welke activiteiten gericht zijn op het aankweken van technisch-juridische vaardigheden en op de studie van mens- en maatschappijwetenschappen (psychiatrie, psychologie, sociologie). De commissie beveelt grotere verscheidenheid aan in de kennismaking door de raio met maatschappelijke instituten als kindbescherming, reclassering, gevangeniswezen, politie etc. Voor de begeleiding van de raio wordt gedacht aan de instelling van een uit drie personen bestaand curatorium. De dagelijkse taak van dit curatorium zou volgens de commissie kunnen worden toevertrouwd aan een daartoe van andere werkzaamheden vrijgesteld lid van de rechterlijke macht met de titel van rector.

De inhoud van het rapport-Witsen Elias is ten aanzien van het vraagstuk der specialisatie minder relevant. Volledigheidshalve zij vermeld dat bepleit wordt de instelling van een Raad van Advies voor de zittende magistratuur, waarbij 'buitenstaanders' zich zouden kunnen melden voor functies in de rechterlijke macht. De minister heeft regeling bij de wet van zulk een Raad van Advies nog te prematuur geacht doch wel een commissie ingesteld onder voorzitterschap van mr. C. W. Dubbink om de nodige ervaring op te doen. Wel neemt de minister van het rapport-Witsen Elias de gedachte over van het creëren bij de zittende magistratuur van een nieuwe functie, die van 'gerechtsauditeur'. Voor deze functie kunnen buitenstaanders in aanmerking komen die nog niet ten volle de ervaring hebben om in een rechterlijk ambt te worden benoemd. De gerechtsauditeur wordt niet met rechtspraak belast maar met het verlenen van assistentie aan de rechter. Hij zal wel kunnen worden benoemd tot rechter-plaatsvervanger. Hij verleent assistentie aan de rechtbank bijv. door het opstellen van concept-

vonnissen en nota's over juridische vragen. De commissie ziet in de nieuw te creëren figuur een goede mogelijkheid voor voortgezette opleiding van de raais en meent dat van het instituut een aanzienlijke werkkracht zal uitgaan op die categorie van buitenstaanders die nog niet ten volle de geschiktheid heeft om tot rechter te worden benoemd. In verband met alles wat rondom de kwestie van de specialisatie reeds is of kan worden opgemerkt is nog wel van belang een nevenvoorstel van de commissie om aan een rechter die geruime tijd als zodanig werkzaam is geweest een hoger salaris toe te kennen. Aanvullend op dit voorstel wordt dan nog naar voren gebracht dat voor een rechter die beschikt over extra kwalificaties, bijvoorbeeld verkregen door specialisatie in een bepaalde richting, 'een toelage uit dien hoofde aantrekkelijk zou zijn'. De commissie prefereert dit boven de advancement sur place waardoor de functie van vice-president zou verwateren.

Tenslotte moge ter completering van de verzamelde bouwstof nog iets worden overgenomen uit een nota van de landelijke werkgroep Justitie subgroep Vrijheidsrechten van D '66; dit niet zozeer vanwege de originaliteit als wel omdat het hier nu eens geen ambtelijk rapport betreft doch gesproken kan worden van een stem vanuit de maatschappij en omdat de materie gebracht wordt onder de noemer 'De vrijheidsrechten en het apparaat':

'Omdat de rechter onder meer tot taak heeft het bewaken van de vrijheidsrechten mag een beschouwing over de rechterlijke macht in deze brochure niet ontbreken. Het is de rechter die het normenstelsel, waardoor de inhoud van de vrijheidsrechten wordt bepaald, hanteert.'

Het behoort tot de taak van de onafhankelijke rechter de wet toe te passen. De rechter blijkt echter een grote rechtsvormende taak te hebben. Dit terrein breidt zich bij een snelle maatschappij-ontwikkeling sterk uit. In een dynamische maatschappij waarin wij ons nu bevinden zal het wetgevingsproces steeds meer achter lopen. Dit betekent dat het de rechter is die in eerste instantie bij een grezen conflictsituatie naar een oplossing moet zoeken. Daar komt nog een factor bij. De maatschappij ontwikkelt zich niet alleen sneller dan vroeger, maar ook pluriform. De rechter zit met een tweeledig probleem. Hij moet allerlei begrippen mee laten evolueren met de eisen van de tegenwoordige maatschappij en hij moet nuanceringsen aanbrengen aangepast aan de gedifferentieerde normpatronen.

De vraag doet zich voor of de rechterlijke macht in opbouw en opleiding voldoende wordt toegerust om deze bij uitstek maatschappe-

lijke rol met de nodige inventiviteit en agiiteit, met het vereiste maatschappelijke inzicht te vervullen.

Bij de opleiding van de jurist is wetkennis hoofdschotel en maatschappijleer, eventueel psychologie, slechts bijgerecht. Uit deze juristen worden de raais geselecteerd. Voor tweederde van hun opleidingstijd zijn zij werkzaam als ambtenaar en dus onderdeel van het apparaat waar zij op dat moment deel van uitmaken. In dat apparaat heersen bepaalde opvattingen, gelden bepaalde normen. Zij zullen geneigd zijn zich hieraan te conformeren omdat zij graag een goede beoordeling willen hebben gezien hun carrière en omdat dit bovendien gemakkelijker is. Gevolg is dat het nieuwe bloed in de rechterlijke macht in grote mate wordt aangetrokken volgens binnen die rechterlijke macht levende waarden ten aanzien van integriteit, traditie en fatsoen.

Wil men met behoud van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht democratisering bereiken dan zou de interne hiërarchie doorbroken moeten worden. De raia moet het milieu van de (potentiële) delinquent leren kennen en intensief geconfronteerd worden met de executie van de straf. Een vroegtijdig conformisme moet worden voorkomen en een kritische instelling gestimuleerd. Reeds op de universiteit moet er een speciale strafrechtelijke richting komen. Juist bij de strafrechtspraak wordt de behoefte aan een gespecialiseerde, maatschappelijke vorming het sterkst gevoeld. Op het ogenblik is de strafkamer veelal een doorgangshuis. Verder zou het volgen van bijscholingscursussen voor alle leden van de rechterlijke macht verplicht moeten worden gesteld. Om het inslapen op één plaats te bestrijden zou tenslotte ook nog gedacht kunnen worden aan het stimuleren van een wisseling van functies op hoog niveau, bijv. hoogleraar strafrecht, departement van justitie, strafrecht.

14. In alles wat de revue is gepasseerd valt toch wel iets van een lijn te ontdekken.

Tegen zulk een lijn moet men niet willen ingaan.

Specialisatie is zulk een algemeen verschijnsel geworden, dat het aanvoeren van bezwaren weinig effectief meer lijkt.

Binnen de rechterlijke macht is althans de kinderrechter reeds geruime tijd als specialist geaccepteerd. Daarnaast bestaan verschillende andere specialisaties, soms op de wet gegrond, soms berustend op een verstandige werkverdeling binnen een college.

Waar specialisatie moet worden bevorderd zal die zichzelf als nood-

zakelijk aandienen. Natuurlijk kan het afsplitsen van specialisaties niet onbeperkt doorgaan. Specialisme betekent echter ook niet altijd full-time met dezelfde materie bezig zijn. Evenmin betekent het gedwongen levenslang op dezelfde plaats moeten blijven zitten.

Specialisatie behoort juist een kwestie te zijn van vrijwilligheid. Natuurlijk bestaan er ook onder rechters verschillende types. In staat gesteld vrij te kiezen zal de een de voorkeur geven aan een werkzaamhedenpakket in overwegend zakelijk vlak, terwijl de ander het meest gepakt wordt door alles wat hem met menselijke en maatschappijproblemen in aanraking brengt. Zonder uit te sluiten dat er nog steeds rechters gevonden kunnen worden die op beide gebieden kunnen slagen en voor zichzelf tot bevrediging werkzaam zijn, ligt het voor de hand aan te nemen, dat innerlijke aandrang hier toch wel degelijk dikwijls naar een keuze doet tenderen.

Ook zonder zulk een keus van binnenuit kan er intussen ook een welbewuste beperking zijn tot een bepaald gedeelte van de rechtsstof (al dan niet gedicteerd door de belangen van het college waartoe men behoort) waarmede men te eerder volle vrede kan hebben omdat men weet dieper in die stof te kunnen doordringen dan anders mogelijk zou zijn. De voordelen en genoegens van de wetenschapsman en van hem die zich in toenemende mate deskundig weet liggen hier te wachten.

Vrije keus bestaat er in feite nog niet. In de rechterlijke macht wordt iemands status bepaald door zijn civielrechtelijke kwaliteiten. Dit kan historisch verklaard worden. Het is daarom echter nog niet juist. Vanuit de maatschappij gezien – en ontleent niet het rechterschap zijn waarde juist aan de dienst verricht aan de maatschappij? – is hij die werkzaam is op het terrein van familie- en strafrecht geenszins de mindere van hem die moeilijke juridische puzzels weet op te lossen en een beslissing geeft in geschillen tussen twee rechtende partijen.

Ook daarom is de keus niet vrij omdat de uitlooptmogelijkheden en de bezoldiging van de specialist nog onvoldoende zijn veilig gesteld. Wie zich als rechter presenteert zal zich momenteel nog wel wachten een duidelijke voorkeur voor een niet-civielrechtelijke carrière te doen blijken.

Wordt de gelijkwaardigheid van civielrechtelijke en strafrechtelijke rechtersarbeid erkend dan zullen wellicht de presidenten van de toekomst ook niet meer vrijwel uitsluitend vanuit de civiele sector worden gcrecruiteerd. Daarmee kan dan samengaan een wat moderner kijk op hun functie dan gebruikelijk is. Meer dan vroeger zal de president

moeten worden gezien als de zakelijk leider, die het geheel organisatorisch beheerst en laat draaien. Begeeft hij zich in een onderdeel van de praktische rechtspraak dan is het alleen maar efficiënt wanneer hij dat daar doet waar hij weet het meest te bieden te hebben.

Niemand gelooft immers meer dat hij met uitsluiting van anderen de eerst aangewezen is om de echtscheidingscomparities te behandelen. Natuurlijk heeft in het algemeen de (oud-)kinderrechter meer affiniteit tot deze materie. Geen zinnig mens zal daar op zichzelf een aanzienlijke verhoging van het aantal verzoeningen van verwachten. Wel is het mogelijk dat hij wiens normale arbeid hem veelvuldig met gezinsconflicten in aanraking brengt een weg vindt om genoemde comparities iets boven het niveau van de pure formaliteit uit te tillen.

Ook op het kort geding is een andere kijk mogelijk dan de gebruikelijke. Wanneer men dit niet langer zou zien als een prerogatief van de president maar als een functie van de rechtbank, voor welks uitoefening al naar gelang van de materie dan deze dan gene (specialist) zou kunnen worden aangewezen, zouden weer nieuwe variaties en combinaties van werkzaamheden binnen het rechterlijk bestel mogelijk worden, waarbij bijzondere gaven en deskundigheid een groter rol zouden kunnen spelen.

Stapt men eenmaal af van de fictie dat wie-dan-ook de gehele rechtsstof nog gelijkelijk bevredigend zou weten te beheersen dan moet men natuurlijk de beste oplossing zoeken voor de moeilijkheden die doorvoering van verdergaande specialisatie in de praktijk mede te brengen. Het is duidelijk dat die zich het meest voordoen bij de kleinere colleges.

Twee mogelijkheden zijn hier: of men voegt bestaande colleges samen, zodat een gewenste differentiatie gemakkelijker kan worden aangebracht (de wel geopperde gedachte der samenvoeging van rechtbanken en kantongerechten tot één gerecht van eerste aanleg blijve hier buiten beschouwing), of men laat gespecialiseerde rechters bij verschillende colleges optreden.

Ben ik goed ingelicht dan beschouwt men ten departemente althans de reizende kinderrechter niet als een succes. Waar een reizende rechter ook een andere rechtbank dan de zijne 'bediende' zou met de vreemde rechtbank geen integratie tot stand zijn gekomen.

Het wil mij voorkomen dat de met de reizende rechter opgedane ervaring nog te gering is geweest om de definitief tot verwerping van deze mogelijkheid - die toch immers aan veel praktische bezwaren tegemoet zou kunnen komen - te besluiten. Bij de motorisering van

praktisch geheel Nederland kunnen afstandsbezwaren niet meer ernstig worden genomen. Kunnen rechters de aan reizen verbonden tijd niet missen, dan moet de conclusie luiden dat er te weinig rechters zijn. Mislukkingen – indien aanwezig – kunnen ook een gevolg zijn van incidentele, toevallige, persoonlijke factoren. Als het waar is dat we over de gehele linie naar wat groter verzakelijking groeien, dan zal ook de aanvliegende rechter heus wel redelijk geaccepteerd worden, zelfs wanneer hij niet altijd aan de wkelijkse of maandelijksse borrel kan deelnemen. Het is nu eenmaal zo, dat we verouderde patronen wat moeten weten los te laten.

Vanuit de behoeften van de maatschappij gezien is de vraag niet van groot belang, voor welk percentage de werkzaamheden van de kinderrechter puur rechterlijke werkzaamheden zijn. Op een bepaald moment was hij nodig. Hij is er gekomen. Wijzigende omstandigheden maken het nodig aan zijn positie te blijven sleutelen. De praktijk heeft echter aangetoond dat voortreffelijke mensen in deze functie een levens-taak kunnen zien. Zien zij daarbij welbewust af van stijgingskansen die vrijwel voor ieder van hun collega's openstaan (dit vooral financieel gezien) dan zal toch ieder moeten inzien dat het billijk is hun daarvoor een compensatie toe te kennen. De specialist zal er (bij een juiste keus) zelf wel voor zorgen dat hij – ook wanneer hij lang of steeds op dezelfde plaats blijft zitten – in maatschappelijk aanzien niet bij zijn collega's achterstaat. Omdat hij in zijn functie meer dan de anderen aan de weg timmert zal hij in ieder geval eerder in het nieuws komen dan zij.

Het is gebleken dat de kinderrechter met volle dagtaak voor een goede uitoefening van zijn wettelijke taak geverseerd moet zijn in zoveel hulpwetenschappen, dat hij zozeer 'all-round' moet zijn op terreinen waarop de overwegend juridisch geschoolde rechter van vroeger dat onmogelijk kan zijn, dat het eenvoudig onmogelijk is, hem tegelijk bij andere onderdelen van de rechtspraak in te zetten. Natuurlijk ontstaat daardoor op den duur een zekere eenzijdigheid. Daarom is het echter juist zo belangrijk dat bepaalde sectoren van de rechtspraak min of meer bijeen worden gevoged, waarbinnen dan de mogelijkheid van tijdig omswitchen kan blijven bestaan – voor wie dat begeert. Daarbij kan de gerichtheid van de rechter ad rem of ad personam (Enschede) een bruikbare maatstaf zijn.

Specialisme wordt pas wat waard, als men er lang genoeg in kan blijven volharden. Zonder te vroeg met het woord deskundigheid te schermen kan men stellen dat de specialist een bijzondere dienst

aan de maatschappij bewijst. Buiten de rechterlijke macht betaalt men hem daar graag voor en meestal dik ook. Binnen de rechterlijke macht is het een kwestie van eenvoudige rechtvaardigheid, dat men het zo met hem regelt dat hij geen spijt van zijn keus hoeft te krijgen. Een bijzondere dienst kan moeilijk gehonoreerd worden met de eis ook nog offers te brengen. Wie zich tot een specialisme aangetrokken voelt legt zich in principe vast bij één college. Het zal wel bij uitzondering mogelijk zijn, dat bij benoemingen in de hogere colleges rekening wordt gehouden met bepaalde bijzondere kundigheden, de organisatie van die colleges lijkt daarop niet te kunnen worden opgetrokken.

Het is overduidelijk dat het niet alleen de kinderrechter is aan wie heel speciale eisen van aanleg, belangstelling en opleiding dienen te worden gesteld. Ook de strafrechter moet aan dezelfde of soortgelijke eisen voldoen. Het is een misverstand, dat de overwegend civiel opgeleide en gerichte rechter vanzelfsprekend en zonder gevaar ook in de strafrechtelijke sector kan worden tewerkgesteld. Een RC zonder notie van gesprekstechniek, een bulderende officier die het ook bij het kleinste vergrijp nodig vindt voorbeelden te stellen, een autoritaire presidentstrafkamer, die zijn rol verwacht met die van een schoolmeester of de eigen emoties niet in bedwang heeft – hoe eerder deze dingen als anachronismen worden gesignaleerd hoe beter.

De gehele ontwikkeling in onze maatschappij, de vaak gerechtvaardigde kritiek op de rechterlijke macht ook nog in zijn huidige gedaante, de wens naar verdere democratisering van ons gehele maatschappelijk bestel, de revolutionaire drang naar nieuwe structuren die het raam moeten brengen waarin de mens van het jaar 2000 weer even rust kan vinden – dit alles brengt mijns inziens op dit moment de kwestie van de specialisatie van de strafrechter als urgentiepunt I op onze tafel. Illustere figuren hebben er al veertig jaar geleden een argumentatie voor gepresenteerd die eigenlijk nooit afdoende is weersproken. De tegenzin zal cindelijk geheel moeten worden overwonnen. En het tempo van de realisering mocht thans ten uiterste worden versneld. Wie regelmatig kennis neemt van de onvolprezen door het ministerie van justitie aan bevoorrechten toegezonden knipselkrant weet dat er geen dag meer voorbijgaat of hier en daar is wel iemand die ontevreden is, die bezwaren heeft, die zich ergert, die op verandering aandringt, die de rechterlijke macht ziet of wenst te schilderen als een galerij van fossielen. Dat zouden we best naast ons neer kunnen leggen (je bent onafhankelijk of je bent het niet) ware het niet dat er soms zo angstig veel waars in de gemaakte opmerkingen steekt.

Zoals uit het voorgaande wel gebleken is meen ik dat de weg van verder doorgevoerde specialisatie de meest voor de hand liggende en meest geschikte is om aan tal van reële bezwaren tegemoet te komen.

In de besproken rapporten is naar ik meen genoeg materiaal aanwezig om op voort te borduren. Alles wat gaande of gecopperd is ten aanzien van opleiding, verdere vorming en eventuele bijscholing zowel van aankomende in- en outsiders als van reeds vergrijzende leden van de magistratuur verdient aandacht en aanbeveling.

Ook aan het departement schijnt voor ogen te zweven een basisopleiding van globaal 5 jaar voor de rechter in opleiding, een periode van eveneens omstreeks 5 jaar waarin desgewenst een specialisatiekeuze kan worden gemaakt en een derde periode waarin de weg naar het vice-presidentschap dan wel naar andere bevordering openkomt. Wordt bij de opleidings- en verdere vormingsmogelijkheden maar voldoende rekening gehouden met de voor iedere rechter maar in het bijzonder voor de toekomstige specialist noodzakelijke kennisname van wat de moderne gedragswetenschappen te bieden hebben, dan lijkt dit alles heel aanvaardbaar. De specialistenplaats is geen geschikt verbanningsoord voor de jonge rechter. Net als overal elders moet die plaats gereserveerd worden voor hem die de moeite nam (dit in verband met zijn bijzondere belangstelling) deel te nemen aan een voortgezette opleiding.

15. Bij het schrijven van het voorgaande heeft geruime tijd bij mij de wens voorgezetten ook een passage te wijden aan het thema 'specialisatie en aanleg'. Ik zelf heb namelijk altijd het subjectieve gevoel gehad dat mijn aanleg een belangrijke rol heeft gespeeld bij de weg die ik ging. Ik heb daarvan tenslotte afgezien ondanks de belangwekkende passages die ik reeds had verzameld uit . . . psychologische studiewerken. Een onvoldoende opgeleide kracht moet zichzelf niet overschatten.

Daar komt nog iets bij. Ieder weet hoe onvoldoende en irroëel dikwijls de beroepsbeelden zijn van hen die middelbare school of zelfs universiteit hebben verlaten. Het schijnt zo te zijn dat zelfs tijdens de basisopleiding van de raio zijn keus nog lang niet altijd bepaald is. Daarom lijkt het juist te beginnen met een algemene opleiding voor ieder (al moet dan ook in die algemene opleiding meer gestopt worden dan vroeger of al moet het zwaartepunt daarbij wat worden verlegd) en die dan te laten volgen door een top waarbij de bijzondere keus een rol kan spelen.

Hoewel onder het eten de eetlust is toegenomen lijkt het thans hoog-nodig deze beschouwing te beëindigen. Bij alle modewoorden die men elkander nazegt komt tegenwoordig ook het woord praatpapier voor. Meer wil het voorgaande niet zijn. Bij eventuele discussie mag men gerust op lacunes en onvolkomenheden wijzen; men zou zich echter vergissen als men aannam dat die de schrijver zelf ontgaan zouden zijn. Hij had belangstelling voor het onderwerp, al bleek hem dit bij de bewerking te wijd en te machtig. Hij liet zich hier en daar even gaan; men trachte dit te waarden als de rozijn in de pudding.

Een eigenlijke slotzin dient nog wat ernstiger te zijn: de hedendaagse revolutie vertoont aspecten die nieuw aandoen; wie het zo kan zien dat de mens – zij het vaak op stumperige en niet duidelijk gerichte wijze – wil doorstoten naar een nieuw niveau neemt ernstig wat gaande is; revoluties kunnen zich ook op onbloedige en betrekkelijk vreed-zame wijze voltrekken; dan moet van twee kanten gewerkt worden aan het wegnemen van onduidelijkheden; dan moet de openbaarheid niet geschuwd worden; dan moet men eigen handelen willen motiveren; dan kan men ook pijnlijke kritiek incasseren en zelfs waarden omdat die minstgenomen het tempo van noodzakelijke veranderingen wat helpt versnellen.

Persoonlijk dacht ik dat de Nederlandse rechter zijn goede naam in het algemeen wel verdiend had; de ivoren toren is er echter voor de toekomst niet meer bij en misschien moet hij zelfs wel eens vanaf het bordes de opgewonden menigte gaan toespreken. Waarom echter niet? Een rechter die niet in zijn tijd staat is onbruikbaar. Bij alles wat besproken is is waarschijnlijk niet het kwalijkste dat de buitenwereld hem in gebreke gaat stellen. Erger is misschien dat er commissies moeten worden benoemd om te bestuderen hoe de loop er weer in kan worden gebracht. Dan moet er echt iets mis zijn. Dan zal er echt iets moeten veranderen. Want rechter zijn is een machtig beroep.